

Міністерство освіти і науки України
Київський національний лінгвістичний університет

КОСТАНДА ІРИНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 811.581

СИСТЕМИ КОДИФІКАЦІЇ НОРМ КИТАЙСЬКИХ ЛІТЕРАТУРНИХ МОВ
ВЕНЬЯНЬ ТА БАЙХУА НА МАТЕРІАЛІ ТРАДИЦІЙНИХ ТЕКСТІВ

10.02.13 – Мови народів Азії, Африки, аборигенних народів Америки та Австралії

РЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора філологічних наук

Київ – 2024

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Київському національному лінгвістичному університеті,
Міністерство освіти і науки України

Науковий консультант: доктор філологічних наук, професор
Валігура Ольга Романівна,
Київський національний лінгвістичний
університет, завідувач кафедри
східної і слов'янської філології

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, доцент
Ісаєва Наталя Станіславівна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
Навчально-науковий інститут філології,
завідувач кафедри мов і літератур
Далекого Сходу та Південно-Східної Азії

доктор філологічних наук, професор
Радзієвська Тетяна Вадимівна,
Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні
Національної академії наук України,
провідний науковий співробітник
відділу загального мовознавства

доктор філологічних наук, доцент
Семеніст Іван Васильович,
Київський столичний університет
імені Б. Грінченка,
декан факультету східних мов

Захист відбудеться “4” квітня 2024 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 26.054.04 Київського національного лінгвістичного університету за
адресою: 03150, Київ-150, вул. Велика Васильківська, 73.

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Київського національного
лінгвістичного університету за адресою: 03150, Київ, вул. Велика Васильківська, 73.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

М. О. Шутова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Дисертація присвячена дослідженню систем кодифікації норм китайських літературних мов веньянь та байхуа на матеріалі традиційних текстів.

Процеси кодифікації мовних норм охоплюють проблеми прескриптивного та дескриптивного підходів, співвідношення яких є постійним джерелом дискусій серед лінгвістів всього світу (Й. Вахек, Л. Блумфілд, Х. Клосс, Е. Хауген, Е. Фінеган), та, зокрема, серед китайських лінгвістів (Го Пу, Сін Бін, Чжен Цяо, Чень Чунфен, Чжан Тао, Цзян Жентао). Кодифікація мовних норм мов веньянь та байхуа, яка залежала від соціальних трансформацій, через труднощі інтерпретації давньокитайської мови є складним матеріалом для опису. У нашому дослідженні кодифікація мов веньянь та байхуа позиціонується як сукупність мовних, ментальних, культурологічних та соціальних феноменів, тому кодифікація лексичної норми передбачає й розгляд у системоцентричному та антропоцентричному аспектах. Починаючи з XI ст. і до 20-х рр. XX ст., у Китаї існувало дві письмові мови: веньянь та байхуа. Мова веньянь є архаїчною, сталою (особливо з позицій лексики та граматики) мовою, оскільки в ній не передбачалися будь які прояви спонтанності та був відсутнім вплив розмовної мови. На відміну від мови веньянь, мова байхуа впродовж усього свого розвитку постійно змінювалася завдяки застосуванню у ній лексики та зворотів розмовної мови, особливо цьому сприяло активне використання прислів'їв, приказок та яскравих простонародних висловів. Кожна з цих мов мала свої специфічні граматичні, лексичні, стилістичні та інші характеристики. У той час, як західні вчені займалися описом частин мови і граматики китайської мови (у наш час – давньокитайської) (К Гюцлаф, Дж. Едкінс), для східної традиції мовознавства пріоритетним предметом вивчення були фонетика, лексика та ієрогліфіка (Кун Інда, Сюй Шень, Чжоу Хуей, Фань Сівень, Хуан Чжень та ін.).

Кодифікація мови – це процес встановлення мовної норми, який передбачає стандартизацію граматики, правопису, лексики та інших її аспектів і має на меті забезпечення однакового використання мови у різних контекстах, що сприяє полегшенню міжособистісного спілкування та покращує мовну ясність (О. Пономарів, П. Селігей). Основними характеристиками явища кодифікації в мові є процес мовознавчого пізнання норм літературної мови і практики їхньої реалізації, який у конкретні періоди розвитку літературної мови має теоретичний і практичний вияви й експлікується на описовому, регулятивному етапах та етапі реалізації (Т. Коць, А. Лучик, Г. Мацюк). Кодифікація передбачає систематичне фіксування та збереження мовних особливостей певного історичного періоду, а вибір матеріалу для кодифікації залежить від впливу позалінгвальних чинників. Іншими словами, кодифікація як процес передбачає вибір мовних одиниць та встановлення об'єктивних правил їх вживання. Кодифікація також запобігає мовним змінам або сповільнює їх, проте одночасно вона є одним із етапів формування літературної норми. Що стосується нелітературних мовних норм, вони не проходять процесу кодифікації, тому поєднання норми з кодифікацією можливе лише у літературній мові. Системні дослідження мов веньянь та байхуа вперше були здійснені китайським лінгвістом Ваном Лі (王力), який працював над проблемами розвитку китайської мови, адаптації текстів давньокитайською мовою для перекладу сучасною китайською та робив

порівняння мови веньянь з різними іноземними мовами, а також видатним китайським мовознавцем Ма Цзяньчжунем (马建忠).

Перші роботи західних дослідників з систематизації літературних норм давньокитайської мови веньянь були написані іспанською мовою та спрямовані на аналіз граматичних аспектів, найбільш ранньою зі збережених до теперішнього часу праць є «Грамматика мови Чіо Чиу» Мельхіора де Мансано (1620/1621 pp). Серед видатних європейських дослідників, які з XVII ст. до XXI ст. включно, зробили значний внесок у дослідження питань давньокитайських мов, зазначимо: Мартіно Мартіні, Франциска Варо, Карла Арента, Анрі Поля Гастона Масперо. Мовні особливості давньокитайської художньої літератури були відображені в роботах синологів Яна Дайвендака, Бернхарда Карлгрена, дослідника історичної фонології китайської мови Ангуса Грема, дослідників філософських текстів Дерка Бодде, Джона Кінга Фербенка, Артура Вейлі та ін. З доробку українських дослідників відзначимо праці Н. С. Ісаєвої, К. Г. Мурашевич, Я. В. Шекери.

Теоретичне обґрунтування поняття кодифікації як процесу відбору та збереження мовних норм ґрунтується на двох моделях. Перша модель лінгвістичного планування, запропонована Ейнаром Гаугеном, розглядається як другий етап, якому передують процес вибору мовного матеріалу. Друга – теорія Гайнца Клосса, сутність якої полягає у визначенні кодифікації другим кроком у мовному плануванні (частиною корпусного планування мови), проте успішність впровадження кодифікованих явищ залежить від форми їх реалізації, а також від процесу вибору мовного матеріалу.

У методологічному плані для дослідження процесів кодифікації мовних норм рекомендують (А. Лучик, Н. Ходаковська, Ч. Барбер, Дуан Юцай, П. Серрюйс, Ма Цзяньчжун) залучати джерела-кодифікатори, які закріплюють норми на всіх мовних рівнях: фонетичному, лексичному, граматичному з урахуванням стилістичного варіювання.

Джерела, які зберігають кодифікацію, можуть бути різними й змінюватися залежно від мови і часу, однак у цілому вони представлені:

– граматичними та орфографічними правилами, що часто зберігаються в офіційних довідниках та підручниках, які також містять дані про стандартну форму мови та її норми;

– літературними текстами, які можуть використовуватися для вивчення стандартної граматики, лексики та правопису;

– зразки промов, інтерв'ю та розмов, які також можуть зберігати кодифікацію мови і є надзвичайно важливими для дослідження синтаксису, лексики та інших аспектів мови;

– словниками та енциклопедіями, у котрих зібрано інформацію щодо правопису, вимови, граматики та лексики мови.

Трансфер цієї методики здійснено у дослідження, за результатами застосування якої запропоновано новий напрям – *лінгвокультурна семантика мовної кодифікації*, що передбачає аналіз процесів кодифікації та виявлення механізмів кодифікації мов веньянь та байхуа на всіх мовних рівнях (фонетичному, лексичному, граматичному з урахуванням стилістичного варіювання) через дослідження впливу культурного середовища на процеси кодифікації та стандартизації мови.

Актуальність теми дисертації зумовлена її спрямуванням на вивчення систем кодифікації мов веньянь та байхуа, які відображають ключові аспекти китайської мовної ідентичності, що дозволяє виявити ключові механізми, які вплинули на їхнє нормування та кодифікацію. Дослідження також спрямоване на встановлення механізмів кодифікації та ідентифікації елементів кодифікації з різних мовних рівнів (фонетичного, лексичного, граматичного з урахуванням стилістичного варіювання) мов веньянь та байхуа. Необхідність дослідження кодифікаційних процесів мов веньянь та байхуа пояснюється важливістю вивчення взаємозв'язків на рівні фонетики, лексики, граматики та стилістики, що визначають особливості та трансформації мовної системи. Аналіз цих процесів сприяє глибокому розумінню динаміки мовної еволюції та виявленню ключових механізмів, що визначають сучасний стан китайської мови.

Зв'язок дисертації із науковими програмами, планами, темами. Дисертацію у вигляді рукопису виконано самостійно відповідно до тематичного плану науково-дослідницьких робіт кафедри східної філології Київського національного лінгвістичного університету «Взаємодія мов і культур у сучасному глобалізованому світі» (номер державної реєстрації 01118U003025). Тему дисертації затверджено рішенням вченої ради Київського національного лінгвістичного університету (протокол №4 від 29 жовтня 2020 року).

Метою дисертаційної роботи є здійснення аналізу систем кодифікації норм китайських літературних мов веньянь та байхуа на матеріалі традиційних текстів.

Поставлена мета передбачає вирішення таких **завдань**:

– систематизувати теоретичні здобутки у сфері стандартизації мовних норм і застосувати їхні положення до наукової інтерпретації процесів кодифікації мов веньянь та байхуа;

– визначити головні джерела-кодифікатори мовних норм веньяня та байхуа на різних мовних рівнях: фонетичному, лексичному, граматичному з урахуванням стилістичного варіювання;

– запропонувати новий напрям дослідження систем кодифікації веньянь та байхуа – лінгвокультурну семантику мовної кодифікації;

– сконструювати наукову модель систем кодифікації мов веньянь та байхуа; застосувати комплексну методику для їх побудови з урахуванням здобутків теорії кодифікації та контент-аналізу;

– ідентифікувати головні принципи кодифікації для мов веньянь та байхуа на всіх мовних рівнях;

– виявити мовні елементи у мовах веньянь та байхуа, котрі підлягають кодифікації в синхронічному та діахронічному розрізі на всіх мовних рівнях;

– ідентифікувати соціальні та культурні фактори впливу на процеси стандартизації та розкрити їх роль у процесах кодифікації мовних елементів мов веньянь та байхуа.

Об'єктом дисертації є дві форми давньокитайської мови: веньянь і байхуа. Мова веньянь, також відома як класична китайська мова, була поширена з V століття до н.е. до кінця панування династії Цін (清朝, 1636 – 1912 рр.). Мова байхуа, або

розмовна китайська мова, почала формуватися в XI ст. та активно використовувалася у творах китайської літератури періоду династії Мін (大明国, 1368 – 1644 pp.).

Предметом дослідження є системи кодифікації норм китайських мов веньянь та байхуа на матеріалі традиційних текстів.

Гіпотеза дослідження полягає у припущенні про те, що мовні елементи різних рівнів у мовах веньянь та байхуа, які можна розглядати як результати кодифікації, є ключовими носіями культурного та історичного кодів, що безпосередньо вплинуло на їх збереження та реалізацію в мові. Ці елементи відображають не лише мовні правила та норми, але й відбивають культурні цінності, ідеологічні переконання та історичні події, що вплинули на формування мови.

Фактичним матеріалом дослідження є **97** кодифікаторів:

1. Фонетичні та лексичні кодифікатори (46 словників): «Шо Вень Цзе Цзи» («说文解字», «Коментарі простих і пояснення складних ієрогліфів»); «Шимін» («释名» досл. «Пояснення імен»), автор Лю Сі (刘熙); «Тун су вень» («通俗文», «Проста та зрозуміла мова»), автор Фу Цян (服虔); «Гуан Я» («广雅»), автор Чжан Ї (张揖); «Шен Лей» («声类», «Класи звуків»), автор Лі Ден (李登); «Звук і рима» («声韵»), автор Чжоу Ян (周研); «Юнь цзі» («韵集», досл. «Зібрання рим»), автор Хань Дао (韩道昭); «Юнь цзі» («韵集»), автор Лю Цзін (吕静); «Юнь цзі» («韵集»), автор Дуан Хун (段宏); «Юнь люе» («韵略»), автор Ян Сючжі (阳休之); «Сю сюй їнь юнь цзюе ї» («修续音韵决疑»), автор Лі Ге (李概); «Юнь люе» («韵略»), автор Ду Тайцин (杜台卿); «Сишен юньлюе» («四声韵略»), автор Ся Хоуен (夏侯咏); «Це юнь» («切韵», досл. «Розрізання рими»), укладений Лу Фа'янем (陆法言); «Сишен чжигуй» («四声指归»), автор Лю Шаньцзін (刘善经); «Виправлений та доповнений “Це юнь”» («刊谬补缺切韵»), автор Ван Женьшан (王仁昉); «Тан Юнь» («唐韵», досл. «Рими династії Тан»), автор Сунь Мян (孙愐); «Скорочений виклад вживання рим Піншюя у новому виданні» («平水新刊韵略»), автор Ван Веньюй (王文郁); «Гуан юнь» («广韵», повна назва «Розширений та виправлений словник рим Великої династії Сун» («大宋重修广韵»), за редакцією Ченя Пенняня (陈彭年); «Лібу юнь люе» («礼部韵略», досл. «Ритуальна частина складання рим»), автори Цю Юн та Ці Лунь (丘雍, 戚纶); «Цзі Юнь» («集韵», досл. «Зібрання рим»); «Ер Я сінь ї» («尔雅新义»), автор Лу Дянь (陆佃); «Юнь люе» («韵略») (повна назва «Скорочений виклад традиційного вживання ритуальних рим» («壬子刊礼部韵略»), автор Лю Юань (刘渊); «Гуцзін юньхуей» («古今韵会», досл. «Зібрання стародавніх та сучасних рим»), за редакцією Хуан Гуншао (黄公绍); «Чжун юань їнь юнь» («中原音韵»), автор Чжоу Децін (周德清); «Гуцзін юньхуей цзюйяо» («古今韵会举要», досл. «Збірка ключових аспектів стародавніх та сучасних рим»), за редакцією Сюна Чжуна (熊忠); «Хуну Чжен-юнь» («洪武正韵», досл. «Правильні рими Хуну»), автори Ле Шаофен (乐韶凤) і Сун Лян (宋濂); «Лі янь цзе» («俚言解», буквально – «Пояснення сленгу»), автор Чен Шиюан (陈士元); «Пянь Я» («骈雅» досл. «Витончені паралельні строфи»), автор Чжу Моу (朱谋); «Тун Я» («通雅»), автор Фан Ічжи (方以智); «Лі вен дуй юнь» («笠翁对韵»), автор Лі Юй (李渔);

«Циюнь цзяньбянь» («词韵简编» досл. «Скорочене зібрання основних рим»); «Ту фен лу» («土风录», «Записи місцевих звичаїв»), автор Гу Чжанси (顾张思); «Ши Я» («拾雅»), автор Ся Вейтан (夏味堂); «У фан юань їнь» («五方元音»), автор Фань Тенфен (樊腾凤); «Пей вень юнь фу» («佩文韵府», досл. «Палата рим, що супроводжує офіційний текст»); «Їньюнь чаньчжен» («音韵阐微», досл. «Фонетичні пояснення рими»); «Тун су бянь» («通俗编», «Компіляція розповсюджених у народі висловів»), автор Ді Хао (翟灏); «Бе Я» (оригінальна назва «Бе Цзи» («别字»), автор У Юй (吴玉); «Бі Я» («比雅»), автор Хун Лянцзі (洪亮吉); «Ер янь» («迓言», «Прості слова»), автор Цянь Дачжао (钱大昭); «Ци лінь чжен юнь» («词林正韵», досл. «Ліс офіційних рим»), автор Ге Цзай (戈载); «Чжи Я» («支雅»), автор Лю Цань (刘灿); «Суй цзінь ци юнь» («碎金词韵»), автор Се Юаньхуай (谢元淮); «Сюань Я» («选雅»), автор Чен Сяньцзя (程先甲).

2. Граматичні кодифікатори (4 словники): «Юй чжу» («语助», досл. «Допоміжні слова»), автор Лу Ївей (卢以纬); «Пояснення службових слів» («虚字说»), автор Юань Женьлін (袁仁林); «Скорочений аналіз службових слів» («助字辨略»), автор Лю Ці (刘淇); «Пояснення службових слів з канонічних» («经传释词»), автор Ван Їнь (王引之).

3. Стилiстичні кодифікатори (24 філологічні праці): «Дасюй» («毛诗序») (передмова до «Ши цзіну» «诗经»); трактат «Дянь Лунь. Лунь Вень» («典论. 论文»), автор Цао Пі (曹丕); трактат «Вень Фу» («文赋»), автор Лу Цзі (陆机); коментар до роману «Річкове прибережжя» («水浒传»), автор Цзінь Шентань (金圣叹); «Передмова до “Записів на камені”» («戚蓼生序本»), автор Ці Лушен (戚蓼生); наукова праця «Компіляція стилістичних форм стародавнього тексту» («古文辞类纂»), автор Яо Най (姚鼐); «Критичний аналіз форм статей» («文章辨体»), автор У Не (吴讷); «Чіткий аналіз форм статей» («文体明辨»), автор Сю Шицен (徐师曾); філологічна монографія «Вень сінь дяо лун» («文心雕龙»), автор Лю Се (刘勰); трактат «Обрані твори Чжаоміна» («昭明文选»), автор Чжаомін (昭明); філософський трактат «Лунь юй» («论语»); «Історичні записи» («史记»), автор Сіма Цянь (司马迁); офіційні історичні записи «战国策», «史记», «汉书», «后汉书», «晋书», «宋书», «旧唐书», «新唐书», «旧五代史», «新五代史», «周史», «元史», «明史», «清史稿».

4. Первісні кодифікатори мови веньянь (13 канонів): «Тринадцять конфуціанських канонів» («十三经») («Ши Цзінь» («诗经»), «Шан шу» («尚书»), «Чжоу лі» («周礼»), «Ї лі» («仪礼»), «Лі цзі» («礼记»), «Чжоу ї» («周易»), «Цзо чуань» («左传»), «Гун ян чуань» («公羊传»), «Гу лян чуань» («谷梁传»), «Лунь юй» («论语»), «Ер Я» («尔雅»), «Сяо цзінь» («孝经»), «Мен-цзи» («孟子»).

5. Кодифікатори норм мови байхуа: чотири класичні романи (10 літературних творів): «Трицарство» («三国演义»), «Річкове прибережжя» («水浒传»), «Подорож на Захід» («西遊記»), «Сон у червоному теремі» («紅樓夢»); «司马相如集»; «乐府新歌»; «乐府诗集»; «古诗九十九首»; «全唐诗»; «元曲选外编».

Методи дослідження. Методологічна база дисертації ґрунтується на синергетичному принципі комплексного застосування релевантних емпіричних й експериментальних методів і методик, які були адаптовані для виявлення механізмів кодифікації мов веньянь та байхуа на всіх мовних рівнях (фонетичному, лексичному, граматичному з урахуванням стилістичного варіювання): *метод стратифікації* – для поділу мовних даних з мов веньянь та байхуа на різні соціальні шари (висока і низька література), а також для аналізу особливостей вживання мови серед різних соціальних груп у контексті їх взаємодії на різних рівнях суспільства, що включало аналіз фразеологізмів, діалектних виразів та інших маркерів, характерних для вживання в текстах певних соціальних кіл у обох мовних системах; *метод компонентного аналізу* – для аналізу традиційних текстів з метою виявлення основних семантичних компонентів та пояснення їх походження; *метод реконструкції* – для відновлення первісних значень мовних одиниць, з метою аналізу архаїчних мовних форм мови веньянь з аналогічними мовними одиницями у мові байхуа; *описовий метод* – для детального опису фонетичних, лексичних, граматичних, стилістичних елементів, які кодифікувалися в кожній з означених вище мов; *структурний метод* – виявлення взаємозв'язків мовних одиниць між різними мовними рівнями (фонетичним, лексичним, граматичним з урахуванням стилістичного варіювання), метою такого аналізу було виявлення загальних закономірностей мовної структури та її використання для опису та пояснення мовних явищ у обох системах; *типологічний метод* – для виявлення загальних закономірностей у системах кодифікації мов веньянь та байхуа; *методика формалізації* – для виділення мовних моделей, упорядкування мовних елементів всіх рівнів (фонетичного, лексичного, граматичного з урахуванням стилістичного варіювання) мови та створення структурованої моделі кодифікаційних процесів мов веньянь та байхуа.

Наукова новизна одержаних результатів дисертації полягає у розробці *нового наукового напрямку – лінгвокультурної семантики мовної кодифікації*, з позицій якого у дисертації виявлено механізми мовної кодифікації мов веньянь та байхуа, а також ідентифіковано ключові елементи кодифікації на всіх мовних рівнях: фонетичному, лексичному, граматичному з урахуванням стилістичного варіювання.

Уперше апробовано нову модель комплексного аналізу процесів кодифікації мов веньянь та байхуа з урахуванням двох механізмів кодифікації: *бінарності та ретроспективної спрямованості*.

Новим здобутком у роботі є класифікація ключових мовних елементів, однаково дійсних для мов веньянь та байхуа відповідно до двох механізмів кодифікації – бінарності та ретроспективної спрямованості. Механізм бінарності реалізує кодифікацію елементів: *фонетичних* (паралелізм, чергування тонів, чергування рим), *лексичних* (лексичного паралелізму зіставлення та протиставлення), *граматичних* (синтаксичний паралелізм), *стилістичних* (паралелізм, антитеза). Механізм ретроспективної спрямованості реалізує кодифікацію елементів: *фонетичних* (реконструкція рим та фіналів-ініціалів), *лексичних* (підкреслену архаїзацію лексики у мові веньянь, помірну архаїзацію лексики для мови байхуа), *граматичних* (збереження архаїчних граматичних конструкцій з текстів IV-V ст. до н.е., збереження синтаксичного паралелізму), *стилістичних* (алюзія).

Новою є запропонована методологія дослідження кодифікаційних процесів мов веньянь та байхуа з позицій етико-філософських принципів: конфуціанського принципу «синівської шанобливості» (визначає ретроспективну динаміку кодифікаційних процесів мов веньянь та байхуа); даоського принципу «інь-ян» (阴阳) (виражений через протиставлення або співставлення мовних елементів за принципом парності).

Продемонстровано динаміку розвитку кодифікаційних процесів мови веньянь (ретроспективна спрямованість, направленість на реконструкцію первісної форми на всіх мовних рівнях: фонетичному, лексичному, граматичному з урахуванням стилістичного варіювання) та мови байхуа (спрямованість на адаптацію архаїчних слів, граматичних конструкцій, стилістичних прийомів, додавання елементів розмовної мови відповідних історичних періодів: династії Сун, династії Юань, династії Мін, династії Цін); а також направленість на бінарний розподіл лексики (лексичний паралелізм, антитеза), бінарну класифікацію частин мови («пусті знаки» (虚字) та «справжні знаки» (实字)), бінарність у структуризації тексту (синтаксичний паралелізм, антитеза).

Визначено та верифіковано провідні кодифікатори кожного історичного періоду, які є однаково дійсними і для мови веньянь, і для мови байхуа. Головними працями, що виконували роль кодифікаторів, були словники рим, серед яких слід виділити ключові, а саме: «Це Юнь» («切韵»), автор Лу Фаян (陆法言); рукопис Вана Женьшана (王仁眀) «Виправлений та доповнений Це Юнь» («刊谬补缺切韵»); рукопис, складений за редакцією Ченя Пенняня (陈彭年) та ін. «Виправлений в (часи правління) Великої (династії) Сун (словник) Гуан Юнь» («大宋重修广韵»); словник рим «Цзі Юнь» («集韵»). Головними *фонетичними кодифікаторами* мови байхуа також виступають словники рим, серед провідних можна назвати такі: «Чжун Юань Їньюнь» («中原音韵»), словник рим «Суй Цзінь Ци Юнь» («碎金词韵») авторства Ше Юаньхуая (谢元淮), словник рим «Лі вен дуйюнь» («笠翁对韵») авторства Лі Юя (李渔) та ін. Першими *кодифікаторами лексики* є словники «Ер Я» («尔雅»), «Шо вень цзе цзи» («说文解字»), «Фан Янь» («方言»), «Шимін» («释名»). *Кодифікаторами стилістичних феноменів* визначено такі праці: трактат «Дянь лунь. Лунь вень» («典论. 论文») (досл. «Обговорення класики. Критичні статті»), автор Цао Пі (曹丕); «Вень Фу» («文赋»), досл. «Проза та вірші»), автор Лу Цзі (陆机); «Вень сюн» («文选») («Обрані твори», інша назва «Обрані твори Чжаоміна»), автор Чжаоміна (昭明太子); «Вень сінь дяо лун» («文心雕龙») («Літературний дух різьбленого дракона»), автор Лю Се (刘勰); «Критичний аналіз форм статей» («文章辨体»), автор У Не (吴讷); «Чіткий аналіз форм статей» («文体明辨»), автор Сю Шицен (徐师曾); «Гу вень ци лей цзуань» («古文辞类纂», досл. «Компіляція стилістичних форм стародавнього тексту»), автор Яо Най (姚鼐).

Доведено гіпотезу про те, що у мовах веньянь та байхуа є постійні носії кодифікації (фонетичні, лексичні та граматичні з урахуванням стилістичного варіювання елементи) на всіх мовних рівнях, і саме ці елементи виступають ключовими носіями культурного та історичного кодів, що безпосередньо впливало на

їх збереження та реалізацію в мові. Ці елементи відображають не лише мовні правила та норми, але також й культурні цінності, ідеологічні переконання та історичні події, котрі вплинули на формування мови.

Теоретичне значення одержаних результатів дисертації сформульовано у положеннях, які винесено на захист, і полягає в поглибленні теоретичних здобутків кодифікації мовних норм веньяня та байхуа на всіх мовних рівнях. Запропонована історична реконструкція процесів кодифікації мов веньянь та байхуа, а також зіставлення кодифікаційних процесів кожної мови із залученням культурних та соціальних факторів впливу на стандартизацію мов, ідентифікація головних принципів кодифікації та верифікація мовних елементів, котрі кодифікувалися на різних мовних рівнях, забезпечили доведення сформульованої гіпотези.

Зміст дисертації сформульовано в **положеннях, які винесено на захист:**

1. Онтологічна та гносеологічна природа кодифікаційних процесів мовних норм мов веньянь та байхуа спрямована на збереження архаїчних лінгвальних елементів на всіх мовних рівнях: фонетичному, лексичному, граматичному з урахуванням стилістичного варіювання.

2. Кодифікація мовних норм мови веньянь – це процес, спрямований на реставрацію мовних елементів канонічних текстів (конфуціанського вчення) та на процеси ретенції всіх мовних рівнів: фонетичного, лексичного, граматичного з урахуванням стилістичного варіювання.

3. Кодифікація мовних норм мови байхуа – це процес, спрямований на оновлення та модифікацію архаїчних слів, граматичних конструкцій та стилістичних прийомів, забезпечуючи їхню відповідність реальному мовному середовищу.

4. Для мови веньянь фактори ідентифікації мовних елементів кодифікації представлені статистичним конститuentом, який відповідає за відбір мовних елементів всіх рівнів (фонетичного, лексичного, граматичного з урахуванням стилістичного варіювання), з акцентом на їх вихідне джерело (канонічні тексти), а також із спрямованістю на їх автентичне значення та функції.

5. Для мови байхуа фактори ідентифікації мовних елементів для кодифікації на всіх мовних рівнях представлені двома конститuentами – статистичним та динамічним. Статистичний конститuent відповідає за аналіз мовних елементів, які походять з канонічних текстів, з фокусом на їхній архаїчності, яка вважається сакральною. Статичний конститuent присутній при відборі мовних елементів на всіх рівнях (фонетичному, лексичному, граматичному з урахуванням стилістичного варіювання). Динамічний конститuent відповідає за аналіз та відбір елементів розмовної мови кожного історичного періоду: династії Сун, династії Юань, династії Мін, династії Цін. Критерієм ідентифікації елементів розмовної мови для подальшої кодифікації є: по-перше, компресивність мовних елементів на всіх рівнях (фонетичному, лексичному, граматичному з урахуванням стилістичного варіювання), особливо на граматичному рівні; по-друге, спрямованість на збереження архаїзованих мовних елементів, найбільше тенденції архаїзації проявляються на лексичному рівні.

6. Незважаючи на різну динаміку розвитку кодифікаційних процесів у мовах веньянь та байхуа, провідні механізми кодифікації на всіх мовних рівнях (фонетичному, лексичному, граматичному з урахуванням стилістичного варіювання)

однакові для обох мов (механізм бінарності та механізм ретроспективної спрямованості).

7. Механізм бінарності базується на дихотомічному принципі співставлення або протиставлення (відображає китайський світоглядний принцип розподілу всесвіту на дві категорії «інь-ян»), детермінує структуру мови на всіх її рівнях (фонетичному, лексичному, граматичному з урахуванням стилістичного варіювання).

8. Механізм ретроспективної спрямованості кодифікаційних процесів базується на збереженні мовної автентичності та архаїчності, основу яких формує канон конфуціанських текстів. Механізм ретроспективної спрямованості кодифікаційних процесів пояснюється одним з головних принципів державної ідеології конфуціанства, такими як «синівська шанобливість» (孝), котрий проявляється не тільки в повазі до старших, але й у збереженні та вшануванні спадщини предків.

9. Попри динаміку розвитку кодифікаційних процесів у мовах веньянь та байхуа, на фонетичному та лексичному рівнях (оскільки фонетичні словники також виступали як кодифікатори лексики, лексичні словники кодифікували вимову), провідними кодифікаторами виступають словники рим і кодифікуються такі мовні елементи, як рима, тони, фіналі-ініціали, архаїчні значення слів, різні типи лексичного паралелізму.

10. На граматичному рівні в мовах веньянь і байхуа кодифікується паралелізм: побудова паралельних, граматично симетричних речень стає типовим засобом вираження змісту, що спрощує розуміння тексту без розділових знаків.

11. Незалежно від різних векторів розвитку кодифікаційних процесів у мовах веньянь та байхуа кодифікуються стилістичні прийоми, однаково дійсні для двох мов: паралелізм та алюзія.

Практичне значення одержаних результатів. Виконаний аналіз кодифікаційних процесів мов веньянь та байхуа з метою реконструкції систем стандартизації мовних норм та визначення головних механізмів кодифікації може бути застосований для вивчення сучасної динаміки розвитку кодифікаційних процесів путунхуа на різних мовних рівнях.

Нові результати роботи можуть бути використані в освітньому процесі при викладанні дисциплін: «Лексикологія китайської мови», «Стилістика китайської мови», «Історія китайської мови», «Вступ в китайську філологію», «Теоретична фонетика китайської мови», «Теоретична граматики китайської мови», «Основи художнього перекладу». Практичне застосування здобутих даних убачається доцільним у ході реконструкції давніх текстів, яка має безпосередній стосунок до розкриття особливостей стародавньої китайської літератури, та при розробці методів перекладу класичної китайської літератури.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження представлено в доповідях на 10 міжнародних наукових та науково-практичних конференціях: III-IV Конгрес сходовознавців (до 150-ї річниці від дня народження Агатангела Кримського) (Україна, м. Київ, 23 – 24 грудня 2020 р., Міжнародна науково-практична конференція «Ad orbem per linguas. До світу через мови. Світ як інтертекст» (Україна, м. Київ, 17 – 18 червня 2020 р.), XIV Міжнародна наукова конференція «Китайська цивілізація: традиції та сучасність» (Україна, м. Київ,

5 листопада 2020 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Концептуальні проблеми розвитку філологічних наук у сучасному полікультурному просторі» (Україна, м. Київ, 18 – 19 червня 2021 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Філологічні науки на перехресті культур і цивілізацій: актуальні питання» (Україна, м. Київ, 17–18 вересня 2021 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання філологічних наук: наукові дискусії» (Україна, м. Одеса, 24 – 25 вересня 2021 р.), International scientific conference «Global and national values along Great silk road: language, education and culture» (Samarkand-Shanghai, October 11-12, 2021), Міжнародна наукова конференція, присвячена 30-річчю Інституту сходознавства імені А. Ю. Кримського НАН України «XXIV Сходознавчі читання А. Кримського» (Україна, м. Київ, 21 грудня 2021 р.), Міжнародна науково-практична відеоконференція «Ad orbem per linguas. До світу через мови. Україна у транскультурному й мультимодальному світі» (Україна, м. Київ, 25 травня 2022 р.), Міжнародна науково-практична відеоконференція «Ad orbem per linguas. До світу через мови. Наративи сучасної України у світовій геополітиці» (м. Київ, 18–19 травня 2023 р.)

Публікації. Основні положення та результати дисертації висвітлено у *тридцяти трьох* наукових працях, з яких: *п'ять статей* у періодичних наукових виданнях за галуззю знань, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та Scopus; *одна стаття* в періодичних наукових виданнях інших держав, що входять до Організації економічного співробітництва та розвитку і/або Європейського Союзу; *сімнадцять статей* у наукових виданнях, що включено до категорії «Б» Переліку наукових фахових видань України та *десяти тезах* доповідей наукових конференцій та інших наукових заходів.

Особистий внесок у публікаціях № 2, 10, 11, 18, 19, 20 виконаних у співавторстві, полягає в: докладному аналізі концепцій дескриптивізму та прескриптивізму в контексті кодифікації китайських мовних варіантів; дослідженні різниці між підходами дескриптивізму та прескриптивізму до вивчення мови, розгляді впливу цих концепцій на процеси кодифікації та нормативного регулювання мови в китайській традиції; адаптації сучасних підходів до бізнес-ігор для впровадження їх у навчальний процес із спрямуванням на конкретні потреби філологічної освіти; дослідженні механізмів мислення, задіяних у бізнес-іграх; ідентифікації мовних структур, семантичних конструкцій та стилістичних прийомів, використаних у тексті «Дао де цзін», з метою висвітлення їхньої ролі у передачі філософських концепцій та впливу на читача; описі лінгвістичної стратегії в давньокитайській філософії, що сприяє вивченню мовленнєвих технік у контексті релігійно-філософського висловлення; проведенні аналізу етапів кодифікації лексичної норми в обох культурних контекстах, спрямованого на ідентифікацію та порівняння ключових аспектів становлення мовної норми в історії Європи та Стародавнього Китаю, із розкриттям суттєвих взаємозв'язків між мовою, культурою та соціальним контекстом; аналізі фонетичних кодифікаторів та їхньої ролі у процесі стандартизації давньокитайської мови; дослідженні сучасних підходів до використання кодифікаторів у фонетичній системі; проведенні комплексного аналізу порівняння двох варіантів китайської літературної мови: ідентифікація унікальних лінгвістичних рис мов веньянь і байхуа, аналіз структури, лексики та синтаксичних

особливостей обох форм мови з метою висвітлення їхньої ролі та впливу на літературний доробок Китаю.

Структура й обсяг роботи. Дисертація складається з анотацій двома мовами, списку публікацій здобувача за темою дисертації, чотирьох розділів з висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаної літератури (394 позиції, з яких 380 – іноземними мовами) та 8 додатків. Положення дисертаційної праці проілюстровані 11 таблицями, 1 схемою. Загальний обсяг роботи – 515 сторінок, обсяг основного тексту – 433 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** до дисертації обґрунтовано вибір теми, обумовлено актуальність, сформульовано об'єкт і предмет, мету дослідження, на основі якої окреслено коло завдань та застосованих методів, розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів, отриманих у ході роботи.

У **першому розділі «Теоретичні засади кодифікації та стандартизації давньокитайської мови»** досліджено передумови виникнення, аспекти розвитку та роль кодифікації у реконструкції систем давньокитайської мови. Підрозділ *1.1. «Фонетичні норми давньокитайської мови та їх кодифікація»* містить аналіз етапів формування фонетичних концепцій у мові веньянь, розпочаті за часів династії Хань. Перші словники рим спочатку використовувалися як посібники з версифікації. Найважливішими з них стали «Шен Лей», «Юнь цзі», «Це юнь» і «Тан юнь», які систематизували ієрогліфи за їхнім звучанням та римами.

У підрозділі також аналізуються сучасні дослідження з питання кодифікації та ролі носіїв мови в реконструкції фонологічної системи давньокитайської мови. Традиційно китайська філологія досліджує формальний аспект фонетики давньокитайської мови, але термінологія з цього питання відсутня. Джерела, що сприяють реконструкції фонологічних систем давньокитайської та середньокитайської мови, можна поділити на кілька видів: діалекти китайської мови, які дозволяють аналізувати різноманітні фонетичні системи і досліджувати їхній розвиток; словники рим та фонетичні таблиці, що допомагають реконструювати фонетичну систему середньокитайської мови та її взаємозв'язок із давньокитайською; словники із системою читання фаньце (反切), котрі надають інформацію про вимову китайських ієрогліфів; фонетичні запозичення у японській, корейській та в'єтнамській мовах, які допомагають виявити фонетичні особливості давньокитайської мови та її вплив на інші мови.

У підрозділі *1.2. «Особливості кодифікації лексичної норми в давньокитайській мові»* проаналізовано процеси лексичної кодифікації у контексті культурних і соціальних трансформацій. Детальний аналіз лексичної кодифікації, у ході якого розглядалися механізми й концепції, пов'язані з лексичними системами двох визначених раніше варіантів літературної мови, дозволив виділити такі аспекти лексичних особливостей мови веньянь: більшість слів є односкладовими й однокореневими, значення слів залежало від контексту вживання, що визначало їхню багатofункціональність. У мові байхуа також спостерігається поділ лексики на «справжні» та «порожні» слова, проте вона характеризується зростаючою тенденцією

до використання багатоскладових слів, що спрощує розуміння їхнього значення у контексті й виключає надмірну багатозначність.

Дослідження лексичних особливостей мов веньянь і байхуа стали можливими завдяки аналізу перших китайських словників. Розглянуто такі з них: тлумачний словник «Ер Я» («尔雅») – перший тлумачний словник, який зберігся до наших днів, він заснував не лише кодифікаційну традицію, але й традицію китайської філології; словник «Шо вень цзе цзі» («说文解字») – презентував нову концепцію кодифікації та мав велике значення для китайської філологічної традиції; словник «Фан Янь» («方言») – присвячений дослідженню діалектів, містив цінну інформацію про лексику; словник «Ши Мін» («释名») – є надзвичайно важливим для дослідження змін у кодифікації мови та лінгвістичної ідеології.

Ці словники відіграли ключову роль у розвитку китайської мовознавчої традиції, а їх створення співпадало з історичними змінами у мовній ідеології та кодифікації, що робить їх значущими джерелами для дослідження процесів лексичної кодифікації.

У підрозділі 1.3. «Граматики як складник китайської традиції мовознавства» проаналізовано принципи та методологію граматичних досліджень у різні історичні періоди (династія Хань, династія Тан, династія Сун, династія Юань, династія Мін, династія Цін). У кінці XIX століття в Китаї з'явилася перша граматики під назвою «Ма ши вень тун» («马氏文通»), або «Граматичний компендіум пана Ма», написана Ма Цзяньчжуном за зразком написання європейських граматики. Це був важливий момент, оскільки китайська традиція мовознавства не займалася граматичними дослідженнями, зосереджуючись на лексикографічному підході до вивчення мови. Китайська мовознавча традиція більш схильна до лексикології, ніж до граматики, і відрізняється від європейської методології досліджень у галузі граматики китайської мови. У західноєвропейських мовах застосовувався принцип «гіпотаксису», де зв'язок між словами і реченнями здійснюється за допомогою мовних форм, а зв'язок між реченнями відсутній. У китайській граматиці маємо справу з «паратаксом»; це означає, що слова та речення пов'язані між собою через логічний зв'язок їхніх значень без використання формальних мовних засобів. Категорії числа, відмінка, часу тощо не виражаються за допомогою словозмінних засобів, як у романо-германських мовах, а визначаються у контексті. До кінця XIX ст. у Китаї учні та кандидати на державні іспити писали твори, спираючись на інтуїтивне розуміння граматичних конструкцій, яке ґрунтувалося на значній кількості прочитаного матеріалу, а не керуючись формальними правилами, зафіксованими у граматичних посібниках. Відсутність у Китаї граматики, аналогічної європейській, була компенсована застосуванням відомих граматичних концепцій, що мали вагомий авторитет у цей період і, подібно до європейської лінгвістичної традиції, походили з філософських творів. На початку розвитку граматики китайської мови основним засобом кодифікації граматичних форм та класифікації службових слів стали лексикографічні праці, серед них: «Допоміжні слова» («语助»), автор Лу Івей (卢以纬), 1324 р. (перший словник, присвячений службовим словам); «Пояснення службових слів» («虚字说»), автор Юань Женьлінь (袁仁林), 1710 р.; «Скорочений аналіз службових

слів» («助字辨略»), автор Лю Ці (刘淇), 1711 р.; «Пояснення службових слів з канонічних книг» («经传释词»), автор Ван Їньчжи (王引之), 1798 р.

Отже, граматичні дослідження були представлені тільки лексикографічною традицією формування словників службових слів, розподіл лексичного матеріалу на дві категорії («助字» повнозначні слова та «虚字» службові слова) реалізує механізм бінарності як один з провідних для кодифікації мов веньянь та байхуа.

Дослідження граматики мов веньянь і байхуа не обійшли своєю увагою іноземні дослідники, які мали на меті поширити інформацію про китайську мову та сприяти розумінню її граматичних особливостей. Деякі з видатних іноземних праць у цьому напрямку:

1. «Грамматика мови Чіо Чіу/Мистецтво мови Чіо Чіу» («Arte de la lengua Chiō Chiu») авторства Мельхіора де Мансано, видана в 1620/1621 роках. Ця праця містить опис одного з діалектів групи мінь.

2. «Грамматика мандаринської мови/Мистецтво мандаринської мови» («Arte de la lengua mandarina») авторства Хуана Батиста Моралеса, видана в 1641 році. Ця праця також вивчає граматику діалектів групи мінь.

3. «Грамматика китайської мови» («Grammatica Sinica»), написана італійським дослідником Мартіно Мартіні у 1653 році й опублікована 1696 року. Містить опис китайської граматики та використовує структуру, подібну до латинських граматик.

4. «Грамматика мандаринської мови» («Arte de la lengua mandarina») Франциско Варо, написана у 1703 році, вперше надрукована в 1682 році. У цій праці також робиться спроба дослідити граматику китайської мови, використовуючи принципи латинських граматик.

5. «Розуміння мов Китаю» («Notitiae Linguae Sinicae») авторства Йосифа Генріха Марі де, видана у 1831 році, вперше вийшла друком у 1728 році. Надає багато прикладів мови веньянь.

Ці видання допомагали іноземним дослідникам краще розуміти китайську мову, її граматичні особливості та структуру, проте залишалися не знайомими для китайської мовознавчої традиції.

У підрозділі 1.4. «Стилістичні норми та їх кодифікація» міститься дослідження розвитку стилістики китайської мови, її норм, системи класифікації та видатних праць, що вплинули на її кодифікацію. Основні праці, які визначили розвиток стильових особливостей мови веньянь (мова байхуа починає формуватися з 11 ст, її мовні норми на початку формування не кодифікували): «Вень Фу» («文賦»), автор Лу Цзі (містить аналіз стилістичних норм); «Вибрані твори Чжаоміна» («昭明文选»), автор Чжаоміна Сяо Тун (розглядаються стилістичні норми); «Вен сінь дяо лун» («文心雕龙»), автор Лю Се (термін «стилістика» пов'язується з початком створення галузі «вчення про стилі»); «Ши пін» («诗品»), автор Чжун Жун (перша теоретична монографія, що аналізує класичні вірші); «Сянь цін оу цзі» («闲情偶寄») Лі Ю (досліджує аспекти драми, у тому числі арії, вірші, діалоги та інше); «Критичний аналіз форм статей» («文章辨体»), автор У Не (розглядає 59 форм тексту); «Чіткий аналіз форм статей» («文体明辨»), автор Сю Шицен (досліджено 127 форм тексту); перша монографія з риторики «Вень цзе» («文则»), автор Чень Куй.

Ці праці відіграли ключову роль у зародженні та розвитку стилістики, стилістичних норм і системи класифікації літературних текстів у Китаї.

Підрозділ 1.5. «Механізми мислення та світоглядні принципи: лінгвістичний аспект» присвячено розгляду взаємозв'язку між мовою і мисленням. Мова є інструментом вираження й обміну думками та дозволяє організувати мислення, яке, у свою чергу, впливає на сприйняття та інтерпретацію мовних повідомлень. Вивчення цього взаємозв'язку передбачає дослідження видів мов та їхнього впливу на спосіб мислення, а також механізмів мови, таких як вибір лексики та граматичних структур, які відображають різні аспекти мислення. Значний внесок у розвиток цього питання зробив французький антрополог Клод Леві-Строс, який проаналізував різні мовні категорії та їхній вплив на спосіб організації світу. Ідеї інших відомих лінгвістів, таких як Джордж Лакофф, Стівен Пінкер, Бенджамін Лі Уорф, відіграли не менш важливу роль у розумінні взаємозв'язку мови та мислення.

Вплив механізмів мислення на формування різних мовних стилів, у тому числі формального, неформального, наукового та художнього, висвітлено у цьому підрозділі. Різні типи мислення, зокрема інтуїтивне та логічне, можуть чинити вплив на спосіб, у який автори підходять до вираження своїх думок та почуттів у текстах.

У підрозділі 1.6. «Методи та методологія дослідження» розроблено комплексну методику емпіричних й експериментальних методів, методик і прийомів зіставно-типологічного дослідження, які були адаптовані для виявлення механізмів кодифікації мов вен'ян та байхуа на всіх мовних рівнях (фонетичному, лексичному, граматичному з урахуванням стилістичного варіювання).

Методологічна база дослідження складалася з восьми основних етапів.

На **першому етапі** за допомогою *методу стратифікації* було ідентифіковано оціночне ставлення до мовних даних з мов вен'ян та байхуа, виявлено поділ на високу та низьку літератури, який передбачав класифікацію фонетичних, лексичних, граматичних та стилістичних елементів на високі (мова вен'ян) та низькі (мова байхуа). Опрацьовано кодифікатори: лексикографічні джерела (етимологічні словники, тлумачні словники, словники рим), філологічні праці та художні тексти, які дали змогу простежити історію проходження процесів кодифікації.

На **другому етапі** *методом компонентного аналізу та методом реконструкції* було ідентифіковано основні семантичні компоненти традиційних текстів з різних мовних рівнів (фонетичного, лексичного, граматичного з урахуванням стилістичного варіювання) для аналізу їх походження, первісних функцій та значень.

На **третьому етапі** за допомогою *описового і структурного методів* було ідентифіковано фонетичні та лексичні елементи, які були постійними елементами кодифікації упродовж історичного розвитку мов вен'ян та байхуа (рими, чергування тонів, глухі-дзвінкі звуки, лексичний паралелізм).

На **четвертому етапі** за допомогою *описового і структурного методів* було ідентифіковано граматичні елементи, які кодифікувалися протягом історичного розвитку мов вен'ян та байхуа (службові слова, синтаксичний паралелізм).

На **п'ятому етапі** за допомогою *описового і структурного методів* було ідентифіковано стилістичні прийоми, які кодифікували упродовж історичного розвитку мов вен'ян та байхуа, а також ідентифіковано провідні для кодифікації стилістичні прийоми (паралелізми, антитези, алюзії), що дозволило виявити

взаємодію та взаємовплив елементів різних мовних рівнів (фонетичного, лексичного, граматичного з урахуванням стилістичного варіювання).

На **шостому етапі** за допомогою *типологічного методу* здійснено процедуру виявлення загальних закономірностей у системах кодифікації мов веньянь та байхуа, ідентифіковано мовні елементи, які є постійними носіями кодифікації в діахронічному та синхронічному розвитку мов веньянь та байхуа, що дозволило виявити загальні для обох мов механізми кодифікації: бінарність та ретроспективну спрямованість.

На **сьомому етапі** за допомогою *методики формалізації* було структуровано мовні елементи всіх рівнів (фонетичного, лексичного, граматичного з урахуванням стилістичного варіювання) та побудовано модель кодифікаційних процесів мов веньянь та байхуа.

Другий розділ **«Фонетична та лексична кодифікація давньокитайської мови: кодифікатори як джерела збереження мовних феноменів»** присвячено детальному розгляду різних періодів в історії китайської мови та провідних кодифікаторів для кожного з них. У підрозділі 2.1. *«Історія фонетичної кодифікації давньокитайської мови: офіційні словники рим як кодифікатори стандартів вимови гуаньхуа (мови чиновників)»* розглянуто особливості кодифікації фонетичних феноменів в історичні періоди (династію Хан, династію Тан, династію Сун, династію Юань, династію Мін, династію Цін) та досліджено значущі аспекти фонетичної кодифікації, що вплинули на стандарти вимови, зокрема стандарти гуаньхуа (мови чиновників).

Процеси фонетичної кодифікації у мові веньянь – це складний етап розвитку мовної системи: основними джерелами для становлення мови веньянь виступають давньокитайські класичні тексти, що були записані у IV – III ст. до н.е. У контексті дослідження еволюції китайської фонетичної системи було створено узагальнену класифікацію етапів фонетичних змін, яка складалася з давньокитайського, середньокитайського, новокитайського та сучасного фонетичних періодів. *Давньокитайський* фонетичний період (приблизно X – V ст. до н.е.) охарактеризовано значущими подіями, що відбулися у вимові та фонетичній структурі китайської мови. Провідними кодифікаторами, які визначали стандарти вимови в той час, виступали переважно пам'ятки мови, лексикони та інші фонетичні ресурси, котрі засвідчували офіційність та авторитетність норм вимови того періоду. Протягом *середньокитайського* фонетичного періоду (V – XIII ст.) формувалися сталі фонетичні стандарти, які вплинули на вимову та мовний стиль. Дослідження цього періоду важливе для розуміння того, як китайська мова розвивалася та як створювалися основи для сучасних норм вимови. Особливої уваги заслуговує процес створення конститутивних фонетичних кодифікаторів. На цьому етапі роботи проведено детальний порівняльний аналіз трьох ключових словників, які мали великий вплив на стандарти вимови та використовувались як ресурси для кодифікації фонетики й норм вимови: «Це юнь», «Гуан юнь» та «Цзі юнь».

У ході аналізу *новокитайського* фонетичного періоду (XIII – XVII ст.) досліджено загальну картину процесів кодифікації, що відбувалися у цей час. Розвиток фонетики та формування сучасних стандартів вимови обговорюються в контексті історичного розвитку мови. Ключовими фонетичними кодифікаторами

зазначеного періоду, які було детально розглянуто у роботі, виступають такі праці: словник «Ключові аспекти зібрання стародавніх та сучасних рим», словник рим «Хунву чжен юнь», словник офіційних рим «Ву фан юань інь». Подібні дослідження сприяють кращому розумінню того, як формувалися стандарти вимови, що визначають сучасну мову та впливають на мовну політику Китаю.

Встановлено, що процеси фонетичної кодифікації у мові веньянь можна охарактеризувати як ретроспективні дослідження, спрямовані на реконструкцію первісного звучання слів (доціньського періоду) для відновлення їхнього первісного значення, а не як процес нормування мови спрямований на прогресивний розвиток мовної системи. Нами було верифіковано головний репрезентативний кодифікатор вимови та фонетичної системи доціньської доби – «Книга Пісень» («诗经»), ця праця відіграє провідну роль у проведенні фонетичних реконструкцій та ретроспективних досліджень мови означеного періоду, адже саме відображені у ній звучання та рими стають канонічними. Також визначено і верифіковано головні лексикографічні праці спрямовані на дослідження та фонетичну реконструкцію фонетичної системи мови веньянь: «Шен Лей» («声类»), «Юнь цзи» (надали важливі відомості про рими та аспекти вимови гуаньхуа, що були ключовими для встановлення стандартів вимови; «Це Юнь» («切韵») (важливе джерело для розуміння правил вимови та римування слів); «Виправлений та доповнений Це Юнь» («刊谬补缺切韵») (дозволив вдосконалити римування та вимову слів; «Виправлений за (часів правління) Великої (династії) Сун (словник) Гуан Юнь» («大宋重修广韵») (містив багато важливих відомостей про вимову та рими, зробив важливий внесок до стандартизації мови); «Цзи юнь» («集韵»), «Лі бу юнь люе» («礼部韵略»), «Скорочений виклад вживання рим Піншуя в новому виданні» («平水新刊韵略») (зробили важливий внесок у встановлення вимовних норм та римування давньокитайської мови).

Офіційні словники рим, розглянуті вище, встановлювали кодифікацію мови веньянь, у той час як *кодифікацію мови байхуа* проводили неофіційні словники рим, які виконували функцію довідників при складанні віршів *цзі* та *арій цю*. У підрозділі 2.2. *«Історія фонетичної кодифікації мови байхуа: неофіційні словники рим як кодифікатори розмовної мови у синхронічному та діахронічному аспектах»* проаналізована роль неофіційних словників рим в кодифікаційних процесах мови байхуа, проблема вивчення взаємодії між офіційними та неофіційними кодифікаторами мови, а також визначення, як ця взаємодія впливає на формування мовних норм. Нами також визначено і верифіковано головні праці, які кодифікували фонетичну систему байхуа: «Хун ву Чжен юнь» («洪武正韵») та «Ву фан юань інь» («五方元音») (допомагали у встановленні стандартів вимови та римування в мові байхуа); «Цзі Цзінь Цзі Юнь» («碎金词韵») (важливе джерело вивчення фонетики мови байхуа, аспектів вимови та рими); «Цзі лін чжен юнь» («词林正韵») (допомагав встановити стандарти фонетики в мові байхуа та був важливим для римування слів); «Чжун Юань Іньюн» («中原音韵») (зробив вагомий внесок у інформацію щодо вимови та фонетики мови); «Лі вен дуйюнь» («笠翁对韵») (мав важливе значення у вивченні фонетики та римування слів у мові байхуа). Також встановлено, що

провідними механізмами кодифікації неофіційних словників рим є бінарність та ретроспективна спрямованість.

У підрозділі 2.3. *«Синхронічний розвиток лексичної кодифікації: кодифікатори як джерела збереження мовного матеріалу»* досліджено етапи лексичної кодифікації китайської мови в синхронічному контексті. Досліджено історичний контекст процесів стандартизації й кодифікації лексики в Китаї та вплив різних історичних етапів (династія Хан, династія Тан, династія Сун, династія Юань, династія Мін, династія Цін) розвитку китайської мови на формування лексичних норм. У цьому підрозділі також розглянуто проблему дескрипції та прескрипції у процесі кодифікації лексики в мовах веньянь і байхуа, й встановлено, що прескриптивний підхід є провідним в процесах кодифікації означених вище мов. Такий підхід (оскільки в своїй сутності має розподіл на «правильне-неправильне») відображає бінарний механізм кодифікації.

Третій розділ «Процеси стилістичної кодифікації: твори-кодифікатори як засіб збереження та стандартизації стилістичних феноменів у мовах веньянь та байхуа» присвячено аналізу процесів стилістичної кодифікації, здійсненому на основі ключових кодифікаційних праць. У підрозділі 3.1. *«Процеси кодифікації металінгвістичних явищ стилістики: традиційне визначення термінів «стиль» і «стилістика» («风骨», «文体», «修辞» та ін.) у китайській філологічній традиції»* проаналізовано процеси кодифікації термінологічної системи стилістики мов веньянь та байхуа. Основні аспекти охоплюють традиційні визначення термінів «стиль» (风骨), «стильовий жанр» (文体) та «риторика» (修辞). Важливим у цьому контексті є розуміння того, як сприймалося й концептуалізувалося поняття стилю, як він був пов'язаний зі специфікою китайської мови та літературної традиції. Проаналізовано, як саме стильовий аспект позначився на літературному розвитку Китаю; як визначення та розуміння термінів «стиль» і «стилістика» впливали на формування норм у китайській літературі та як вони сприяли кодифікації металінгвістичних явищ і стилю в текстах. Вивчення цих аспектів допомагає досягнути роль стилістики й стилю в китайській літературі та мові. У підрозділі 3.2 *«Процеси кодифікації форм текстів у контексті напряму «веньті» 文体: ключові твори-кодифікатори як чинники формування стильового феномену "традиційний текст"»* досліджено еволюцію та кодифікацію стилістичних форм текстів у контексті китайської літературної традиції «веньті». У процесах стилістичної кодифікації ми виділили низку головних аспектів. «Передмова до віршів» («Дасюй») є не тільки коротким викладом, але і робить глибокий вплив на розвиток пізніших літературних концепцій. Поступове відокремлення китайської поезики від музики підкреслює важливість віршів як самостійної категорії і, як наслідок, важливість стилю та стилістичних засобів поетичного тексту. У «Дасюй» не відіграє будь-якої провідної ролі естетичний критерій самого тексту, не надають окремого значення формі написання передмови, не є важливим індивідуальне авторство, що свідчить про те, що формування стилістики віршів знаходиться лише у стадії формування. Незважаючи на те, що поезика та процеси стилістичної кодифікації знаходяться лише на стадії формування, у «Дасюй» вже виокремлено головні принципи, за якими проходили процеси стилістичної кодифікації: наслідування традиції, орієнтація теорії словесності на

виховну, етичну політично-ідеологічну функцію, орієнтація на думку видатних правителів та мудреців, моральність у естетичній формі. Означені вище принципи стали базою кодифікаційних процесів і, протягом наступних століть, уточнювалися, розширювалися, поглиблювалися, проте, співвідношення в якому вони поєднувалися в різні часи було неоднаковим.

Дослідження есе Цао Пі (曹丕) «Дянь Лунь. Лунь Вень» дозволяє зробити такі висновки. Поява есе ознаменувало вступ китайської філологічної теорії в період самоусвідомлення. Чотири форми літературного тексту було обрано та кодифіковано Цао Пі через їх спрямованість служінню інтересам держави. Всі чотири форми літературного тексту з есе Цао Пі, продовжувала своє існування в автентичному вигляді впродовж століть.

Розгляд праці «Вень Фу», аналіз літературних форм текстів та дослідження впливу означеної вище праці на стилістичну кодифікацію Китаю підводить нас до таких висновків. Поява «Вень Фу» ознаменувала виокремлення стилістики в окремий напрям китайської філологічної традиції. «Вень Фу» продемонструвала наявність впливу і метафізичні ідеї про сам процес творчості та створення тексту висловлені автором твору, на формування характеристик функціональних стилів. Лу Цзі наголосив на важливості слідуванню стилістичним традиціям та важливості збереження формальних стилістичних характеристик літературного тексту. Кодифікація функціональних стилів тексту подана Лу Цзі відобразила та зберегла не лише функціональні стилі, але й їх основні характеристики.

Антології Чжао Міна «Чжаомінь веньсюн» зафіксувала форми текстів художньої літератури «вень», тобто, твори написані «з літературним талантом» («有文采的文章»). Всі форми тексту обрані автором, можна розцінювати як форми тексту для яких потрібен талант та художнє втіленні форми. Форми літературного тексту з антології «Чжаомінь веньсюн», були вперше занотовані у працях Цао Пі «Дянь лунь. Лунь вень» («典论. 论文») та Лу Цзі «Вень Фу» і продовжувала своє існування у наступних роботах зі стилістики (у підсумковій праці за правління династії Цін «Гу вень ци лей цуань» авторства Яо Ная), що свідчить про фіксацію стилістичних явищ та вдало впроваджену стилістичну кодифікацію форм художнього тексту.

Трактат «Вень Сінь Діао Лун» («文心雕龙» авторства Лю Се (刘勰) став продовженням фіксації та переосмислення вже відомих форм тексту, він зафіксував форми текстів художньої літератури «вень» та «бі». Поява цього трактату ознаменувала формування китайською філологічною теорією провідних стильових форм. Всі форми літературного тексту, які було обрано та кодифіковано у трактаті є різноплановими і не спрямованими лише на служіння політичній ідеології. Всі форми літературного тексту з трактату продовжували своє існування в автентичному вигляді впродовж століть. Китайська філологічна традиція кодифікувала лише стилістичні форми та види текстів мови веньянь.

Дослідження форм тексту у праці «Гу вень ци лей цуань» («古文辞类») не охоплюють всі форми текстів представлені мовою веньянь. Всі кодифіковані традиційні форм тексту мовою веньянь представлені у ній в формі «паралельної прози», «римованої прози» або віршованій формі. Щоб за формою скласти такий текст, потрібно було володіти знаннями про співзвучність тонів, системою римування

та знати ритмічні розміри. Тож це засвідчує той факт, що кодифікаційні процеси мови веньянь мали прескриптивний характер: зафіксували та зберігали штучно створені форми тексту. Більшість запропонованих у ньому, як еталон, праць – це твори видатних літераторів династій Тан та Сун, то це свідчить, що саме форми тексту цього періоду встановлювали стилістичну норму для мови веньянь та були носіями стилістичної кодифікації. Автори, твори яких було відібрано в антологію (Чжан Хуа (张华), Лю Лін (刘伶), Тао Юанюмін (陶渊明), Бао Чжао (鲍照), Пан Юе (潘岳) та ін.) започаткували процеси унормування та кодифікування стилістичної норми мови веньянь. Носіями кодифікації мови байхуа виступають художні твори, які набули популярності за періоду династії Мін. Завдяки цим творам відбувалися процеси фіксації, збереження та запровадження у подальше користування текстових форм та стилістики властивих мові байхуа. Віршовані види тексту присутні у всіх формах літератури упродовж усього історичного розвитку стилістичної кодифікації. У період правління династії Мін до традиційних форм тексту починають відноситися і тексти мовою байхуа – драми та романи.

Підрозділ 3.3 «Процеси кодифікації стилістичних прийомів у контексті вчення про стилістику тексту 修辞学» надає детальний розгляд ключових кодифікаційних праць, які вплинули на формування стилістичних концепцій літературних текстів. Літературна критика кодифікувала стилістичні феномени, так Цзін Шентань розглядає методи та підходи теоретико-літературної критики, спрямовані на формування образів персонажів, вважаючи літературну критику кодифікатором філологічних феноменів, важливою складовою аналізу композиційних структур, стилістичних прийомів та формування оціночних характеристик у творі. Він наголошує, що «Історичні записи» відрізняються від художньої літератури, оскільки вони повинні відображати факти історії й не підкорюються лише уяві автора, тоді як роман може бути написаний відповідно до авторської фантазії. Критик визначив композиційні структури та методи створення розділів тексту, які використовуються в оповідальній літературі, як наприклад, романи і драми. Ним було впроваджено нові методи створення тексту, такі як метод «зворотної вставки» (倒插法), метод «відсікання» (夹叙法), метод «сірої лінії трав'яної змії» (草蛇灰线法), метод «проколювання глини бавовняною голкою» (绵针泥刺法), метод «малювання» (弄引法) та метод «хвоста видри» (獭尾法).

Дослідження взаємозв'язку між текстом «Історичних записів» та наративними текстами, зокрема, романами епохи Мін та Цін є важливим досягненням Цзіня Шентаня. Він підтвердив вплив прийомів написання, використаних в «Історичних записах», на роман «Річкове прибережжя» і вважав, що усі композиційні структури в романі були запозичені з «Історичних записів». Ці погляди відображають його унікальну наукову концепцію щодо розвитку та кодифікації китайської мови та літератури, а також встановлюють зв'язок між «Історичними записами» і текстами романів, створюючи теоретичну базу для розуміння стилістичних особливостей біографічного стилю цього твору і встановлення зв'язку між текстами історичної літератури та текстами романів.

Інше важливе джерело механізмів стилістичної кодифікації – це «Передмова до Записів на камінні». Підбиваючи підсумки нашого аналізу цього твору, можна

визначити, що в ньому закріплено ключові аспекти реалізації контрасту в художньому тексті:

1. Контраст як лінгвокогнітивний принцип має характеристики, які вкрай важливі для ефективності жанрової передмови: логічність, схематичність, емоційність та протиставлення, які сприяють запам'ятовуванню композиційних моделей, що впливають як на логіку, так і на почуття читача.

2. Головним мовним засобом для вираження контрасту є паралелізм.

3. Передмова містить багатий лексичний арсенал для вираження контрасту, який можна розділити на основний і додатковий залежно від рівня мовної насиченості.

4. Семантичний контраст у тексті представлений як образним, так і сюжетним контрастом. Використання прийому паралелізму для досягнення ефекту протиставлення має велике лінгвокультурне значення, фіксуючи національні культурні коди.

Було також розглянуто основні принципи композиційної структури традиційного тексту, а саме: «початок», «розвиток», «поворот» та «об'єднання» (启, 承, 转, 合) із аналізом функції кожного з цих етапів у процесі створення тексту. Оскільки композиційні особливості тексту можна вивчати не лише у контексті всього твору, а також на рівні окремих його частин, такі структури наповнюються лінгвістичними одиницями, які використовуються для стилістичної реалізації через стилістичні прийоми. У процесі дослідження було виявлено, які саме стилістичні методи зафіксувалися та стали традиційними в текстах китайською мовою та мовою байхуа: алюзія (引用), яку можна розділити на цитату (引文), прецедент (引事) і вступ (引言); символ (象征), антономазія (代称); паралельна згадка (并提); інтертекст (互文), або інтертекстуальність (互文见义); антитеза (对偶); повтор (反复); запитання (设问); запозичення (借代); протиставлення з контрастом (对比); колороніми (颜色词); евфемізм (委婉); каламбур (双关) та інші. Кодифікація стилістичних явищ була проаналізована в роботах-кодифікаторах, таких як конфуціанський канон «Лунь юй», роман Цао Сюецина «Сон у червоному теремі», твір Лу Гуанчжуна «Трицарство», «Річкові заплави» Ши Найаня ін. Отже, дослідження стилістичної кодифікації у китайській літературі здійснює важливий внесок у розуміння лінгвістичних аспектів мови і літератури. Визначення й аналіз важливих аспектів у творах-кодифікаторах, таких як контраст, паралелізм, лексичні засоби та семантичний контраст, допомагає розкрити складність і багатогранність стилістичних рішень у китайській літературі. Таким чином, подальше вивчення цих концепцій через аналіз композиційних структур класичних текстів відкриває нові горизонти в галузі дослідження давньокитайського мовознавства. Аналіз процесів кодифікації на різних мовних рівнях виявив наявність двох провідних механізмів: бінарності та ретроспективної спрямованості. Ці механізми є основою формування мовних структур і відображають культурні, ідентичні та історичні впливи.

Четвертий розділ нашого дослідження «**Механізми кодифікації давньокитайської мови як відображення механізмів мислення**» пропонує глибокий аналіз важливих аспектів кодифікації мови та способів, у які ці аспекти відображають механізми мислення. Так, у підрозділі 4.1. «*Механізми мислення та їхній вплив на процеси мовної кодифікації*» зазначено, що у давньокитайській традиції

кодифікації, яка розпочалася з лексикографічних праць, впорядкування лексичного матеріалу відображало механізми мислення, пов'язані з категоризацією і класифікацією інформації та інтуїтивним мисленням. Також докладно проаналізовано, як саме типи мислення переважно впливають на процеси кодифікації мов веньянь та байхуа (бінарне та асоціативне) та які конкретні механізми використовуються для кодифікації (бінарність та ретроспективна спрямованість).

Підрозділ 4.2. «Вплив типів мислення на фонетичну кодифікацію давньокитайської мови: асоціативне та причинно-наслідкове мислення» присвячений аналізу взаємозв'язку між типами мислення та фонетичною кодифікацією давньокитайської мови. У ході дослідження розглянуто три типи мислення: асоціативне, бінарне та причинно-наслідкове. При цьому акцент зроблено на двох головних типах: асоціативному та причинно-наслідковому, які виявилися найбільш суттєвими у контексті фонетичної кодифікації давньокитайської мови. Висновки, отримані в ході дослідження, розкривають глибинний зв'язок між типами мислення та фонетичною кодифікацією давньокитайської мови, що підкреслює значення культурного, історичного та когнітивного контексту в розвитку мовних систем. У цьому контексті ми проаналізували, які особливості звукових структур та мовних виражень відображають ці відмінності в типах мислення.

Підрозділ 4.3. «Лексична кодифікація давньокитайської мови: принципи, механізми та типи мислення» містить дослідження впливу принципів, механізмів та типів мислення на лексичну кодифікацію давньокитайської мови. Проведений аналіз базується на детальному вивченні таких основних принципів: використання конфуціанських канонів як основного джерела лексики та мовних норм; значення словників як кодифікаторів лексики; вплив соціального та економічного прогресу на лексичну систему; роль типів мислення (асоціативного, бінарного, причинно-наслідкового) у формуванні лексичної системи.

У підрозділі 4.4. «Стилістика як альтернатива граматиці: паралелізм як заміна синтаксичним конструкціям у давньокитайській мові» досліджено прийом стилістичного паралелізму, як альтернативу синтаксичним конструкціям. Визначено роль стилістики як альтернативи граматиці в давньокитайській мові, що вказує на бінарний механізм в процесах кодифікації мовних норм веньянь та байхуа.

ВИСНОВКИ

Дослідження процесів кодифікації мов веньянь та байхуа стало фундаментальною базою для розроблення нового напрямку – *лінгвокультурної семантики мовної кодифікації*. У дисертації з позицій цього напрямку була розроблена нова теорія виявлення механізмів кодифікації та визначення мовних елементів, які обираються для збереження. Це дослідження зосереджувалося на аналізі та порівняльному вивченні процесів кодифікації мов, спрямованому на встановлення зв'язку між мовними явищами та культурним контекстом.

Однією з головних характеристик мови веньянь є високий ступінь її формальності, лаконізм (максимальна редукція лексичних та граматичних засобів) та архаїчність. Це зробило її мовою «високої літератури»: релігійно-філософських текстів, історичних хронік, літописів, державних документів та політичної публіцистики. Також варто відзначити, що мова веньянь сформувалася на основі розмовної мови доціньського періоду, і вживалася як єдина письмова мова до династії Сун – періоду формування міської культури.

Мова байхуа на початку свого формування та розвитку була письмовою мовою з елементами розмовної. Вона формувалася на основі лексики та граматики мови веньянь, проте, у процесі становлення, увібрала в себе лексичні, граматичні та стилістичні аспекти різних діалектів Китаю та лексичні, граматичні і стилістичні варіації розмовної мови відповідних історичних періодів. Вона відіграла важливу роль у китайській літературі та культурі, як мова «низької літератури»: романів, драм, новел. У контексті мовної еволюції мова байхуа відображає тенденції до спрощення або відмови від граматичних конструкцій, притаманних мові веньянь, у лексиці демонструє тенденцію до використання двоскладових слів, для зменшення багатозначності вислову або тексту в цілому. Мова байхуа також відіграла важливу роль у відображенні соціокультурних змін китайського суспільства. Зміни у структурі мови віддзеркалювали історичні та соціальні трансформації, зокрема: перехід від феодальної до імперської системи управління та зміни в культурних цінностях та уявленнях.

Нами було верифіковано, що головним репрезентативним кодифікатором вимови та фонетичної системи доціньської доби виступає «Книга Пісень» («*诗经*»), яка відіграє провідну роль у проведенні фонетичних реконструкцій та ретроспективних досліджень мови означеного періоду, адже саме відображені у ній звучання та рима стають канонічними. Також визначено і верифіковано головні лексикографічні праці, спрямовані на дослідження та фонетичну реконструкцію фонетичної системи мови веньянь: «Шен Лей» («*声类*») та «Юнь цзи» («*韵集*») (надали важливі відомості про рими та аспекти вимови гуаньхуа, що були ключовими для встановлення стандартів вимови; «*Це Юнь*» («*切韵*») (словник рим, що був важливим джерелом для розуміння правил вимови та римування слів давньокитайської мови); «Виправлений та доповнений *Це Юнь*» («*刊谬补缺切韵*») (представляє важливі зміни та доповнення до словника «*Це Юнь*», що дозволило вдосконалити римування та вимову слів); «Виправлений (часи правління) Великої (династії) Сун (словник) Гуан Юнь» («*大宋重修广韵*») (словник рим, що містив багато важливих відомостей про вимову та рими, і зробив важливий внесок до

стандартизації мови); «Цзи юнь» («集韵»), «Лі бу юнь лює» («礼部韵略») та «Скорочений виклад вживання рим Піншуя в новому виданні» («平水新刊韵略») (зробили важливий внесок у встановлення вимовних норм та римування давньокитайської мови). Також встановлено головні лексикографічні праці, які кодифікували фонетичну систему байхуа: «Хун ву Чжен юнь» («洪武正韵») та «Ву фан юань інь» («五方元音») (словники, що допомагали у встановленні стандартів вимови та римування в мові байхуа); «Ці Цзінь Ці Юнь» («碎金词韵») (словник рим, що став важливим джерелом вивчення фонетики мови байхуа та надавав важливі відомості про аспекти вимови та рими, що сприяли кодифікації цієї мови); «Ці лінь чжен юнь» («词林正韵») (словник рим, що допомагав встановити стандарти фонетики в мові байхуа та був важливим для римування слів); «Чжун Юань Іньюн» («中原音韵») (словник рим, вагомий внесок щодо вимови та фонетики мови, що була корисною для її кодифікації та стандартизації); «Лі вен дуйюнь» («笠翁对韵») (словник рим, що мав важливе значення у вивченні фонетики та римування слів у мові байхуа). Нами було доведено, що ці лексикографічні праці виконували роли кодифікаторів граматики для мов веньянь і байхуа. Нами визначено лексикографічні праці, які є класифікаціями службових слів: «Пояснення службових слів» («虚字说», 1710 р.), «Скорочений аналіз службових слів» («助字辨略», 1711 р.), «Пояснення службових слів з канонічних» («经传释词», 1798 р.). Кодифікаторами стилістичних феноменів веньянь визначено наступні праці: трактат «Дянь лунь. Лунь вень» («典论. 论文», досл. «Обговорення класики. Критичні статті»), філологічна праця «Вень Фу» («文赋», досл. «Проза та вірші»), «Вень сюн» («文选», «Обрані твори», інша назва «Обрані твори Чжаоміна»), «Вень сінь дяо лун» («文心雕龙», досл. «Літературний дух різьбленого дракона»), «Критичний аналіз форм статей» («文章辨体»), «Чіткий аналіз форм статей» («文体明辨»), «Гу вень ци лей цуань» («古文辞类纂», досл. «Компіляція стилістичних форм стародавнього тексту»). Кодифікаторами стилістичних норм мови байхуа визначено твори художньої літератури такі, як чотири класичні романи: «Трицарство» («三国演义»), «Річкове прибережжя» («水浒传»), «Подорож на Захід» («西遊記») та «Сон у червоному теремі» («紅樓夢»).

Аналіз процесів кодифікації на різних мовних рівнях виявив наявність *двох провідних механізмів*: бінарності та ретроспективної спрямованості. Ці механізми є основою формування мовних структур і відображають культурні, ідентичні та історичні впливи. Бінарність, що базується на принципі поділу на дві протилежні категорії, визначає структуру мови на всіх рівнях. Вона залежить від сформованого типу мислення, що відображається у вираженні концепцій через дихотомії та протиставлення. Ретроспективна спрямованість кодифікаційних процесів, у свою чергу, пояснюється головними принципами державної ідеології, такими як конфуціанство, збереження та вшанування спадщини (конфуціанський принцип «孝»). Вони впливають на спосіб сприйняття та організацію мовних структур, що відображаються на різних рівнях мови. Такі механізми кодифікували елементи мови на кожному мовному рівні: фонетичному, лексичному, граматичному з урахуванням стилістичного варіювання і визначають їхню організацію та функціонування.

Процеси кодифікації мов веньянь та байхуа відображено в моделі нижче:

Рис. 1. Модель кодифікації мов веньянь та байхуа

Система кодифікації мови веньянь насичена ретроспективними розвідками, які відзначаються збереженням та реставрацією мовної спадщини. Ця провідна тенденція простежується на всіх рівнях мови, включаючи фонетику, лексику, граматику. Важливо зазначити, що це не просто акт консервації, але й намагання відновити історичні мовні форми для подальшої їх передачі нащадкам.

Процеси фонетичної кодифікації у мові веньянь – це складний етап розвитку мовної системи: основними джерелами для становлення мови веньянь виступають давньокитайські класичні тексти, що були записані у IV – III ст. до н.е. Китайська ієрогліфічна писемність забезпечувала стійкість та збереження текстів упродовж століть, оскільки зміст ієрогліфа можна зрозуміти без фонетичного читання. Потреба у фонетичних дослідженнях з'являється лише тоді, коли первісне значення ієрогліфів в класичних текстах (конфуціанських канонах) почало втрачатися і самі тексти стали складними для розуміння. Прихід буддизму в Китай, за періоду правління династії Хань, став каталізатором для фонетичних досліджень: знайомство із алфавітною писемністю санскриту дозволило зрозуміти природу звукового вираження та поєднання фонем. Однак, як нами було встановлено в процесі дослідження, сам процес фонетичної кодифікації не був властивий для китайської філології: процеси фонетичної кодифікації в мові веньянь можна охарактеризувати як ретроспективні дослідження, спрямовані на реконструкцію первісного звучання слів (доціньського періоду) для відновлення їх первісного значення, а не як процес нормування мови, спрямований на прогресивний розвиток мовної системи (див. рисунок 1).

Лексична кодифікація мови веньянь була унікальним процесом, що базувався на глибоких культурних і філософських засадах давньокитайського суспільства. Нами було встановлено, що одним із ключових аспектів було створення словників: «Ер Я» («尔雅»), «Шо вень цзе цзи» («说文解字»), «Фан янь» («方言») та «Шимін» («释名»), котрі відігравали роль не лише довідників, але й носіїв філософських концепцій. Подальші лексикографічні праці продовжували започатковані означеними вище словниками традиції складання словників. Як вже було зазначено, процеси кодифікації китайської мови спрямовані не на фіксацію та кодифікацію мовних норм відповідно до розвитку мови, а на ретроспективні дослідження. Тож, ця тенденція вплинула на процеси лексичної кодифікації мови веньянь: кожен з означених словників сформував своє спрямування, тобто подальші словники одного спрямування оновлювалися в різні історичні періоди, але мали в своїй основі перший словник-оригінал. Методи систематизації лексики включали не лише застосування тематичного підходу, але й аналіз етимології та філософських концепцій. Зміна ідеологічних парадигм відображалася у процесах кодифікації, що визначало кодифікацію мовної системи (див. рисунок 1).

Розгляд ідеології, кодифікації чотирьох стародавніх словників та дослідження лінгвістичної ідеології дозволяють зробити такі висновки: на противагу мові веньянь, мова байхуа формувалася у більш практичному середовищі міської культури. Її лексична кодифікація не була представлена в словниках чи стандартизованих джерелах, а відбувалася через використання цієї мови у драматургії, поезії та романах. Основна відмінність між процесами лексичної кодифікації мов веньянь та байхуа полягає у їхніх цілях: метою мови веньянь було зберігати безпосередньо мову

(лексику) класичних текстів, метою мови байхуа – сформувати лексичний склад, який буде підходити для написання художніх текстів, тобто відповідати таким характеристикам, як зрозумілість (виконання комунікативних завдань), естетичність та виразність (реалізація функції впливу на реципієнта) (див. рисунок 1). Тож, ці дві мови представляють різні шляхи розвитку та відображають важливі аспекти китайської культури та суспільства через призму мовної еволюції.

Нами було встановлено, що граматична кодифікація мови веньянь базується на збереженні архаїчних структур класичних текстів, тобто провідною характеристикою кодифікаційних процесів граматики у ній є не формування граматичних норм в процесі розвитку мови і кодифікації сформованих елементів, а у ретроспективних дослідженнях спрямованих на збереження сформованих ще у IV – III ст. до н.е. граматичних норм. Як було доведено в процесі дослідження, спеціальних розвідок, присвячених аналізу граматики або навчальних матеріалів з граматики знайдено не було. У контексті мови веньянь кодифікаційні процеси з граматики та використання граматичних конструкцій проходили через вивчення напам'ять конфуціанських канонів, таким чином розуміння граматичної організації передавалося інтуїтивно. Граматичні конструкції байхуа включали елементи мови веньянь, але також мали в собі вплив розмовної мови, проте, як було виявлено в результаті дослідження, не досліджувалися і не кодифікувалися формально. Однак, до кодифікаторів граматичних процесів у мовах веньянь та байхуа можна віднести лексикографічні праці, а саме словники службових слів, які є однаково дійсними кодифікаторами для обох мов. Однаковим для мов веньянь та байхуа стає бінарний розподіл частин мови на службові слова (використовуються терміни «助字», дослівно «допоміжні знаки» або «虚字», дослівно «пусті знаки») та повнозначні слова («实字», дослівно «справжні слова»).

Мова веньянь, історично пов'язана з конфуціанською традицією, має прескриптивний характер у своїй стилістичній кодифікації. Збереження конфуціанських канонів у текстах, які служать державним апаратом або підтримують традиційні ритуали, стає основою для формування лінгвістичної ідентичності. Стилiстичні засоби мови веньянь тісно пов'язані з політичною ідеологією, що ставить під сумнів його сталість та гнучкість у відношенні до змін у суспільстві.

Як порівняти з мовою веньянь, мова байхуа в значно меншій мірі підлягала стилістичній кодифікації. До появи творів, таких як «Передмова до Річкових заплав» Цзіня Шентаня, стилістична кодифікація мови байхуа була майже відсутньою. Значний вплив конфуціанських канонів на художню літературу зберігав стильові елементи, характерні для мови веньянь. Проте, упродовж правління династії Мін, мова байхуа, через розвиток такого жанру як роман, почала розвивати власні стилістичні засоби та композиційні структури.

Стильові елементи мови веньянь також виражають ретроспективний характер через застосування традиційних стилістичних прийомів, що допомагають відобразити культурну спадщину та віддати належне попереднім поколінням. З іншого боку, мова байхуа, хоча й містить розмовні елементи, також спрямована на збереження архаїчних лінгвальних компонентів. Але важливо відзначити, що це не суцільне застосування старовинних форм, а спроба їх оновлення та осучаснення. Ця

тенденція виражається у відновленні та модифікації архаїчних слів, граматичних конструкцій та стилістичних прийомів, забезпечуючи їхню відповідність сучасному мовному середовищу. Виявлено такі важливі стилістичні прийоми, які є ключовими носіями бінарності та вшанування спадщини. Зокрема, використання алюзії та паралелізму є стилістичними стратегіями, які глибоко вплетені в лінгвокультурну семантику мовної кодифікації, розкриваючи механізми та чинники впливу на збереження мовних феноменів. Алюзія, або посилення на інші твори, події чи поняття, дозволяє вплітати в текст глибокий контекст та культурні асоціації. Використання алюзій китайської мови створює додаткові шари значень, сприяючи вшануванню та передачі спадщини через мовний вираз. Паралелізм, у свою чергу, виявляється у структурній аналогії чи використанні подібних конструкцій у тексті. Цей стилістичний прийом дозволяє виразити протилежні аспекти або події, створюючи баланс та гармонію в мовному виразі. Паралелізм є ефективним інструментом для вираження бінарних концепцій та космологічних принципів. Ці стилістичні прийоми допомагають розкрити лінгвокультурну семантику мовної кодифікації, визначаючи та утримуючи мовні феномени, які перетинають межі лінгвістики та завдяки яким китайська мова стає не лише засобом комунікації, а й способом збереження культурної спадщини.

Лінгвокультурна семантика розглядає мову як важливий аспект культурного досвіду, враховуючи взаємодію між мовними структурами та культурним контекстом. У випадку мов веньянь та байхуа цей підхід дозволяє нам сприймати не лише лексичні та граматичні особливості, але також вклад мови у формування культурних цінностей та ідентичності. Ретроспективні розвідки в лінгвокультурному контексті розкривають, як важливо зберігати та відтворювати не лише мовні форми, але й культурні смисли, що пов'язані з цими формами. Наприклад, у збереженні архаїчних слів та граматичних конструкцій у мові веньянь відображено бажання зберігати відомості про минуле та переказувати їх наступним поколінням як частину культурного досвіду. У випадку мови байхуа, лінгвокультурна семантика допомагає зрозуміти, як мова намагається оновити архаїчні елементи, адаптуючи їх до сучасного середовища. Відтворення та модифікація архаїчних форм у байхуа відбуваються в контексті сучасних культурних вимог та цінностей, що підсилює інноваційний аспект кодифікації. Алюзії та паралелізми, що залишаються провідними в обох мовах, в лінгвокультурному аспекті допомагають відтворити не лише лексичні значення, а й ставлення до культурних цінностей та ідей. Це свідчить про глибокий зв'язок мови з культурною пам'яттю та ідентичністю спільноти. Таким чином, лінгвокультурна семантика мовної кодифікації доповнює наше розуміння процесів мов веньянь та байхуа, розкриваючи їхню важливість у формуванні та збереженні культурного досвіду. Використання цього підходу в аналізі кодифікаційних процесів дозволяє глибше вникнути у взаємодію мови та культури, виявляючи первісні значення слів та конструкцій у передачі спадщини від покоління до покоління.

Результати докторської дослідницької роботи відкривають перед науковим співтовариством нові горизонти, розглядаючи перспективи для подальших студій діалектів Китаю та історії китайської мови на різних етапах її розвитку. Здобуті в цьому контексті висновки слугують надійною основою для подальшої розробки нових методів перекладу архаїчних китайських текстів. Науковим здобутком

дисертації є створення концептуального підходу до аналізу механізмів кодифікації давньокитайських мов – веньянь та байхуа. У цьому контексті виконане дослідження увібрало в себе інноваційну концепцію, що акцентує увагу на вивченні еволюції мовних феноменів в контексті впливу державної ідеології та історичних трансформацій. Аналіз конструкції лексиконів давньокитайської мови окреслює низку різних стратегій та методів систематизації, які застосовувалися в процесі кодифікації. Ці принципи функціонували як основний каркас для кодифікаційних процесів, які постійно вдосконалювалися, розширювалися та поглиблювалися упродовж різних історичних періодів.

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Статті у наукових періодичних виданнях,
включених до переліку наукових фахових видань України

1. Костанда, І. (2020). Становлення тлумачної традиції: генеза та розвиток давньокитайської екзегези традиційних текстів. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*, 14, 91–97. <https://doi.org/10.24919/2663-6042.14.2020.223450>
2. Костанда, І., Валігура, О. (2020). Лінгвальні засоби реалізації функції впливу в давньокитайському філософському тексті (на матеріалі релігійно-філософського трактату «Дао де цзін»). *Мова. Література. Фольклор*, 1(1), 35–42. <https://doi.org/10.26661/2414-9594-2020-1-1-5>
3. Костанда, І. (2020). Кодифікація стилістичних форм традиційного тексту (на матеріалі наукової праці Яо Ная (姚鼐) «Компіляція стилістичних форм стародавнього тексту» («古文辞类纂»)). *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського Серія: філологія. Соціальні комунікації*, 31 (70) 4, 208–212. <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.4-1/37>
4. Костанда, І. (2020). Традиційна класифікація форм тексту в контексті процесів кодифікації мов веньянь та байхуа. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія*, 23(2), 84–91. <https://doi.org/10.32589/2311-0821.2.2020.223254>
5. Костанда, І. (2020). Словники рим як носії фонетичної кодифікації давньокитайської мови. *Нова філологія*, 1(80), 284–289. <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2020-80-1-42>
6. Костанда, І. (2020) Стилiстична кодифікація: поява та розвиток традиційних форм тексту в мовах веньянь і байхуа. *Мова. Література. Фольклор*, (2), 91–95. <https://doi.org/10.26661/2414-9594-2020-2-13>
7. Костанда, І. (2021). Кодифікація стилістичних форм традиційного тексту (на матеріалі давньокитайського філологічного есе «Вень фу» («文賦», досл. «Проза та вірші») авторства Лу Цзі (陆机). *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*, 15, 72–75. <https://doi.org/10.24919/2663-6042.15.2021.13>

8. Костанда, І. (2021). Кодифікація стилістичних форм традиційного тексту (на матеріалі антології Чжао Міна (昭明) «Вибрані твори Чжао Міна» («昭明文选»)). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія», 45, 202–208.* <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2021.45.18>

9. Костанда, І. (2021). Стилiстична кодифікація традиційних форм віршованого тексту (на матеріалі першої теоретичної праці з віршування «Мао ши суй» («毛诗序»)). *Китаєзнавчі дослідження, (3), 168–178.* <https://doi.org/10.51198/chinesest2021.03.168>

10. Костанда, І., Валігура, О. (2021). Фонетична кодифікація: кодифікатори в контексті стандартизації давньокитайської мови. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія», 50 (1), 37–42.* <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.50-1.8>

11. Костанда, І., Валігура, О. (2021). Становлення мовних норм: процеси кодифікації лексичної норми в Європі та стародавньому Китаї. *Закарпатські філологічні студії. 18, 173–179.* <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.18.31>

12. Костанда, І. (2021). Позалінгвальні та лінгвальні фактори формування граматики, як галузі давньокитайської лінгвістичної традиції. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих учених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 42 (1), 209–214.* <https://doi.org/10.24919/2308-4863/42-1-28>

13. Костанда, І. (2021). Стилiстична кодифікація традиційних форм тексту для мов веньянь та байхуа за періоду правління династії Мін. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського Серія: Філологія. Журналістика, 32 (71) 4, 137–141.* <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.4-3/23>

14. Костанда, І. (2022). Кодифікація стилістичних прийомів у давньокитайських мовах веньянь і байхуа. *Нова філологія, (85), 138–143.* <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2022-85-19>

15. Костанда, І. (2022). Кодифікація стилю «веньті» (文体) у китайській лінгвістичній ідеології. *Актуальні питання іноземної філології, (16), 91–98.* <https://doi.org/10.32782/2410-0927-2022-16-14>

16. Костанда, І. (2022). Позалінгвальні та лінгвальні фактори формування лексики, як галузі давньокитайської лінгвістичної традиції. *Закарпатські філологічні студії, (24), 1, 139–143.* <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.24.1.2>

17. Костанда, І. (2023). Принцип контрасту як композиційно-стилiстична основа «Передмови до “Записів на камені”» («戚蓼生序本») авторства Ці Лушена (戚蓼生). *Китаєзнавчі дослідження, (4), 69–78.* <https://doi.org/10.51198/chinesest2022.04.069>

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав

18. Костанда, І., Валігура О. (2020). Компаративний аналіз двох форм китайської літературної мови: веньянь і байхуа. *Studia Methodologica, 50, 65–74.* <https://doi.org/10.25128/2304-1222.20.50.06>

19. Костанда, І., Валігура, О. (2022). Дескриптивізм і прескриптивізм у китайській традиції кодифікації мов веньян і байхуа. *Сходознавство*, (89), 243–268. <https://doi.org/10.15407/skhodoznavstvo2022.89.243>
20. Kostanda, I., Kravchenko, O., Shuliakov, I., Kuzmenko, Y., Dolynskiy, I. (2022). Business game as an effective method of managing the development of communicative and professional competencies of philologists. *Apuntes Universitarios*, 13(1), 2, 209–223. <https://doi.org/10.17162/au.v13i1.1324>
21. Костанда, І. (2023). Кодифікація композиційних структур у працях Цзіня Шентаня: зв'язок «Історичних записів» Сима Цяня і роману «Річкове прибережжя» Ши Най аня. *Східний світ*, (1), 55–68. <https://doi.org/10.15407/orientw2023.01.055>
22. Kostanda, I. (2023). Influence of Linguistic Ideology on the Concept of Codification of the First Ancient Chinese Dictionaries. *Transfer*, 18(1), 206–233. <https://doi.org/10.1344/transfer.2023.18.40508>
23. Костанда, І. (2023). Кодифікація стилістичних форм традиційного тексту (на матеріалі трактату «Дянь Лунь. Лунь Вень» («典论. 论文») авторства Цао Пі (曹丕)). *Сходознавство*, (91), 107–124. <https://doi.org/10.15407/skhodoznavstvo2023.91.107>

Публікації, які засвідчують апробацію результатів дисертації

24. Костанда, І. (2020). Традиційний текст як носій стилістичної кодифікації (на матеріалі наукової праці Яо Ная (姚鼐) «Компіляція стилістичних форм стародавнього тексту» («古文辞类纂»)). В *III-IV Конгрес сходознавців (до 150-ї річниці від дня народження Агатангела Кримського): Збірник матеріалів*, м. Київ, 23–24 грудня 2020 р. (с. 80–81). Видавничий дім «Гельветика».
25. Костанда, І. (2020). Структурні особливості китайської літературознавчої термінології. В «Ad orbem per linguas. До світу через мови». В *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Світ як інтертекст»*, м. Київ, 17–18 червня 2020 р. (с. 138–139). Видавничий центр КНЛУ.
26. Костанда, І. (2020). Словники рим як носії фонетичної кодифікації давньокитайської мови. В *Китайська цивілізація: традиції та сучасність : матеріали XIV міжнародної наукової конференції*, м. Київ, 5 листопада 2020 р. (с. 472–475). Видавничий дім «Гельветика».
27. Костанда, І. (2021). Кодифікація стилістичних форм традиційного тексту (на матеріалі давньокитайського філологічного есе «Вень Фу» («文赋»), досл. «Проза та вірші») авторства Лу Цзі (陆机). В *Концептуальні проблеми розвитку філологічних наук у сучасному полікультурному просторі: матеріали міжнародної науково-практичної конференції*, м. Київ, 18–19 червня 2021 р. (с. 40–43). Видавничий дім «Гельветика».
28. Костанда, І. (2021). Становлення тлумачної традиції: генеза та розвиток давньокитайської екзегези традиційних текстів. В *Філологічні науки на перехресті культур і цивілізацій: актуальні питання: матеріали міжнародної науково-*

практичної конференції, м. Київ, 17–18 вересня 2021 р. (с. 49–53). Видавничий дім «Гельветика».

29. Костанда, І. (2021). Стилiстична кодифікація: поява та розвиток традиційних форм тексту у мовах веньянь та байхуа. В *Актуальні питання філологічних наук: наукові дискусії: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції*, м. Одеса, 24–25 вересня 2021 р. (с. 88–91). Видавничий дім «Гельветика».

30. Kostanda, I. (2021). Stylistic codification of the traditional forms of the poetic text (on the material of the first theoretical work on poetry «Mao shi xu» («毛诗序», literally «Mao's preface to the poems»). In *Global and national values along Great silk road: language, education and culture. Proceedings of the international scientific conference*, Samarkand-Shanghai, 11–12 October 2021. (pp. 7–11). «СамДЧТИ» нашриєти.

31. Костанда, І. (2021). Становлення мовних норм: процеси кодифікації лексичної норми в Європі та стародавньому Китаї. В *XXIV Сходознавчі читання А. Кримського: матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 30-річчю Інституту сходознавства імені А. Ю. Кримського НАН України*, м. Київ, 21 грудня 2021 р. (с. 290–293). Видавничий дім «Гельветика».

32. Костанда, І. (2022). Процеси стилістичної кодифікації давньокитайської мови в контексті формування сучасних мовних феноменів. В *«Ad orbem per linguas. До світу через мови»*. Матеріали Міжнародної науково-практичної відеоконференції «Україна у транскультурному й мультимодальному світі», м. Київ, 25 травня 2022 р. (с. 128–129). Видавничий центр КНЛУ.

33. Костанда, І. (2023). Принцип контрасту як композиційно-стилiстична основа «Передмови до “Записів на камені”» («戚蓼生序本») авторства Ці Лушена (戚蓼生). В *«Ad orbem per linguas. До світу через мови»*. Матеріали Міжнародної науково-практичної відеоконференції «Наративи сучасної України у світовій геополітиці», м. Київ, 18–19 травня 2023 р. (с. 168–169). Видавничий центр КНЛУ.

АНОТАЦІЯ

Костанда І. О. Системи кодифікації норм китайських літературних мов веньянь та байхуа на матеріалі традиційних текстів. Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук за спеціальністю 10.02.13 – Мови народів Азії, Африки, аборигенних народів Америки та Австралії. – Київський національний лінгвістичний університет, Міністерство освіти і науки України, Київ, 2024.

У дисертації розроблено новий науковий напрям – *лінгвокультурна семантика мовної кодифікації*, що передбачає аналіз процесів кодифікації та виявлення механізмів кодифікації давньокитайських мов веньянь та байхуа на всіх мовних рівнях (фонетичному, лексичному, граматичному з урахуванням стилістичного варіювання) через дослідження впливу культурного середовища на процеси кодифікації та стандартизації мови. Визначено та верифіковано провідні кодифікатори кожного історичного періоду, які є однаково дійсними і для мови веньянь, і для мови байхуа. Обґрунтовано нову модель комплексного аналізу процесів кодифікації мов веньянь та байхуа з урахуванням двох механізмів кодифікації: бінарності та ретроспективної спрямованості. Виявлено ключові мовні елементи

фонетичного, лексичного та граматичного рівнів з урахуванням стилістичного варіювання, а також історичної еволюції відповідно до двох механізмів кодифікації мов веньянь та байхуа. Доведено гіпотезу про те, що мовні елементи різних рівнів у давньокитайських мовах веньянь та байхуа є ключовими носіями культурного та історичного кодів і відображають не лише мовні правила та норми, але й культурні цінності, ідеологічні переконання та історичні події, що вплинули на формування китайських літературних мов веньянь і байхуа.

Ключові слова: кодифікація, класична китайська мова, веньянь, байхуа, процеси стандартизації мови, механізми кодифікації, бінарність, ретроспективна спрямованість, мовні рівні, паралелізм, алюзія.

ABSTRACT

Kostanda I. O. Systems of codification of the norms of the Chinese literary languages wenyang and baihua based on the traditional texts. – Manuscript.

Thesis for a Doctoral Degree in Philology. Specialty 10.02.13 – Languages of the peoples of Asia, Africa, aboriginal peoples of America and Australia. – Kyiv National Linguistic University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2024.

The dissertation examines ancient Chinese languages (wenyan and baihua) by considering their phonetic, grammatical, lexical, and stylistic characteristics, along with their historical evolution. Investigating the processes of language codification in wenyan and baihua serves as a fundamental groundwork for pioneering a new field – *the linguistic cultural semantics of language codification*. Through this lens, the research introduces a novel theory for identifying mechanisms of codification and selecting language elements for preservation. This facilitates a deeper comprehension of linguistic and cultural processes and prompts adaptations in approaches to studying language systems. Analyzing the codification of these languages brings contemporary linguistics closer to uncovering fresh insights into questions concerning the evolution of language systems and their interaction with socio-cultural factors throughout China's history.

The thesis significantly advances Chinese historical lexicology and lexicography. Key findings encompass the systematic organization of linguistic units across all levels of wenyan and baihua languages, incorporating considerations of phonetic, lexical, grammatical and stylistic aspects. The dissertation refines understanding of factors influencing the codification of ancient Chinese language and enhances methodologies for describing vocabulary, grammar, and phonetics. Additionally, it delves into the origins and development of lexical units in wenyan and baihua languages, identifying phonetic, lexical, grammatical, and stylistic distinctions. The study also devises approaches for analyzing linguistic devices in text and sentence structure without reliance on punctuation marks, further refining the conceptual and categorical framework of linguistic phenomena inherent in wenyan and baihua.

The research has implemented a methodology to study the codification processes of the wenyan and baihua languages from the standpoint of ethical and philosophical principles: the Confucian principle of “filial respect” (which determines the retrospective dynamics of the codification processes of the wenyan and baihua languages); the Taoist principle of “yin-yang” (阴阳) (expressed through the opposition or comparison of speech elements according to the principle of parity). The thesis *proves the hypothesis* that the wenyang and

baihua languages have constant codification carriers (including phonetic, lexical, and grammatical elements given the stylistic variation) at all language levels, and it is these elements that are key carriers of cultural and historical codes, which directly influenced their preservation and implementation in the language. These elements reflect not only linguistic rules and norms but also cultural values, ideological beliefs, and historical events that shaped the language formation. The proposed historical reconstruction of the codification processes of the wenyang and baihua languages, as well as the comparison of the codification processes of each language involving cultural and social factors that influence the language standardization, the identification of the main principles of codification, and the verification of linguistic elements codified at different language levels provided evidence for the stated hypothesis. *A new achievement of the study* lies in the classification of key linguistic elements that are equally valid for the wenyang and baihua languages according to two codification mechanisms - binarity and retrospective orientation. The binary mechanism facilitates the codification of elements: *phonetic* (parallelism, tone alternation, rhyme alternation), *lexical* (lexical parallelism of comparison and opposition), *grammatical* (syntactic parallelism), and *stylistic* (parallelism, antithesis). The mechanism of retrospective orientation implements the codification of elements: *phonetic* (reconstructing rhymes, finals and initials), *lexical* (emphasized vocabulary archaization in the Wenyang language, moderately archaized vocabulary in the baihua language), *grammatical* (preserving archaic grammatical constructions from texts of the 4th and the 5th centuries BC, preserving syntactic parallelism), and *stylistic* (allusions). The author implemented the methodology of research of the codification processes in the wenyang and baihua languages from the perspective of ethical and philosophical principles: the Confucian principle of “filial piety” (which determines the retrospective dynamics of the codification processes of the wenyang and baihua languages); the Taoist principle of “yin-yang” (阴阳) (expressed through the opposition or comparison of language elements according to the principle of parity). The thesis *demonstrates* the dynamics of the development of codification processes in the wenyang language (retrospective orientation, focusing on reconstructing the original form at all language levels: phonetic, lexical, grammatical, taking account of the stylistic variation) and the baihua language (focusing on adapting archaic words, grammatical elements from corresponding historical periods: the Song dynasty, the Yuan dynasty, the Ming dynasty, the Qing dynasty); as well as focusing on the binary distribution of the vocabulary (lexical parallelism, antithesis), binary classification of the parts of speech (“empty signs” (虚字) and “true signs” (实字)), binary structuring of the text (syntactic parallelism, antithesis). These research outcomes deepen insights into the phonetic, lexical, grammatical, stylistic characteristics of ancient Chinese, opening new avenues for continued exploration and enriching the understanding of China's history.

Key words: codification, classical chinese, wenyang, baihua, language standardization processes, codification mechanisms, binary, retrospective orientation, language levels, parallelism, allusion.

